Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

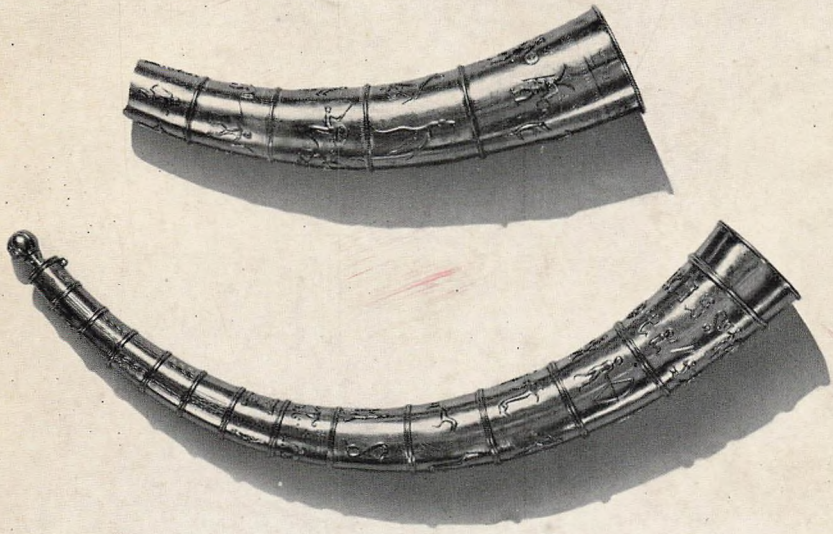
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

GULDHORNENE

AF JOHANNES BRØNDSTED

NATIONALMUSEET

JOHANNES BRØNDSTED

GULDHORNENE

EN OVERSIGT

NATIONALMUSEET

1954

INDHOLD

Forord	9
Fundhistorie og findesteder	11
Tyveriet	28
Beskrivelse	45
Runeindskriften	59
Datering og herkomst	63
Tolkninger	69
Guldhornslitteratur i uddrag	83
Illustrationsliste	86

—

FORORD

I Nationalmuseets oldtidssamling, vort gamle »Oldnordisk Museum«, er der to fund fra dansk jord, bronzesolvognen fra Trundholm og sølvkedlen fra Gundestrup, hvorom man nok kan diskutere, hvorvidt det ene eller det andet har størst internationalt ry. Ingen andre danske oldtidsminder naar vel i saa henseende disse to. Men skal man tale om national navnkundighed, er der eet oldtidsfund, overfor hvilket samtlige øvrige, ogsaa de nævnte to, maa træde tilbage, eet der overstraaler alle andre i sit egenartede skær af poetisk guldglans, tragisk undergang og videnskabelig gaade, – det er *guldhornene fra Gallehus,* kendt fra barndommens læseaar af hvermand i landet. Grublen og søgen, tro og tvivl, resignation og haab fra forskernes side har fulgt disse guldhorn gennem aarhundreder op til nu – at eftergaa dette udviklingsløb vil være at opridse en lærdomshistorie – og endnu henstaar uløst ikke alle men visse af de problemer hornene har rejst og rejser. En sikkert underbygget almindelig anerkendt tolkning af guldhornsbilledernes brogede vrimmel er endnu aldrig givet, omend nutidens arkæologer uden tvivl er et stykke paa vej. Et udblik over guldhornenes historie, fra de dukkede frem af jorden til de gik til grunde, berører imidlertid dansk videnskab paa mærkelig alsidig maade; vi faar strejf ind over arkæologi, motiv-ikonografi, mytologi, folklore, runologi, litteraturhistorie, retsvæsen – en livlig kulturvandring med skiftende udsyn. At netop Nationalmuseet vel bør byde en orientering i denne guldhornenes særlige verden, er baggrunden for at dets unge forlag nu fremlægger dette lille skrift.

Johannes Brøndsted

FUNDHISTORIE OG FINDESTEDER

DET LANGE GULDHORN

Den 20. juli 1639 fandtes ved Gallehus i det vestlige Sønderjylland, ikke langt fra Møgeltønder, dette første guldhorn. Finderen var kniplepigen *Kirsten Svensdatter* fra landsbyen Østerby. Til datoen er at mærke, at den som følge af kalenderskiftet aar 1700 med deraf bevirket forskydning paa 13 dage kommer til at modsvare 2. august nutildags. Vore kilder til viden om de nærmere fundomstændigheder er følgende fire:

1. *Pigen Kirsten Svensdatter*'s egen fortælling, affattet paa dansk i hendes til kong Christian IV rettede (udaterede) belønningsansøgning (sikkert fra 1639). Den korte, i jeg-form holdte beretning er utvivlsomt udarbejdet ved andenmands hjælp. Dokumentet dukkede op 1920 i Danske Kancellis arkiv.

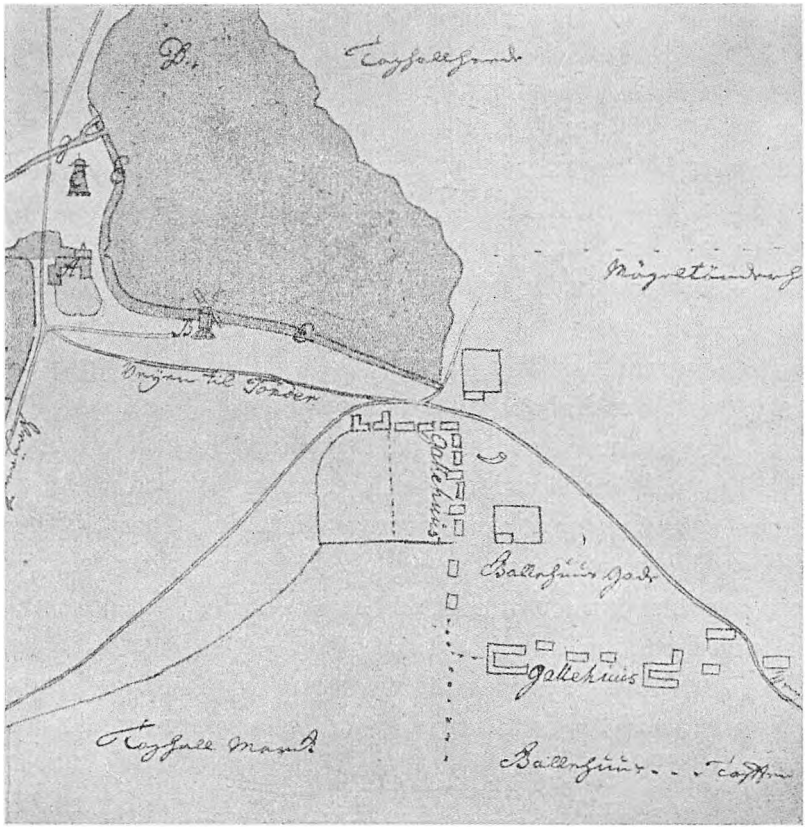
2. Lægen og oldforskeren *Ole Worm*'s latinske fremstilling i skriftet De aureo cornu, forfattet 1640, udgivet nytaar 1641. Under ophold paa slottet i Nykøbing Falster, hvorhen Worm var tilkaldt som læge for guldhornets ejermand, den udvalgte prins, fik han – et godt aarstid efter hornets fremkomst – lejlighed til at se dette og hjemlaane det til nøjere granskning. At Worm ikke ved selvsyn har kendt egnen om Gallehus synes at fremgaa af visse uklarheder i hans angivelser om findestedet. Sin fremstilling af fundomstændighederne iøvrigt maa Worm have bygget paa, hvad han kort forinden havde faaet at vide ved Nykøbinghoffet; ikke usandsynligt har han desuden set den (nu tabte) rapport, som Ribe-lensmanden Gregers Krabbe aaret forud havde sendt kongen under dennes ophold i Glückstadt.

3. Aabenraaprovsten *Troels Arnkiel*'s tysksprogede beretning fra 1683, genudgivet af samme i 1702 med tilføjede oplysninger fra Tønderraadmanden *Johan Thomsen,* der i 1683 havde meddelt disse mundtligt til pastor Johan Lundius i Tønder.

4. Flensborggenealogen *O. H. Moller's* (anonyme) tysksprogede artikel i Schleswig-Holsteinische Anzeigen 1761 med oplysninger fra Flensborgraadmanden *Dirk von Lutten* (født 1602). Disse meddelelser var i 1680erne nedskrevet af sønnen Hilmar von Lutten, ligeledes raadmand i Flensborg.

Disse fire kilders udsagn – de findes samlet aftrykt i Lis Jacobsens og Erik Moltkes runeværk fra 1942 – viser uoverensstemmelser i enkeltheder, og Gunnar Milthers har i sin afhandling fra 1945 (se litteraturliste nedenfor) med rette bemærket, at de to yngre skrifter (no. 3 og 4), om de end er de svageste, dog ikke bør saa ganske forkastes som tidligere sket. Worms fremstilling kan med de øvrige kilders hjælp korrigeres og udfyldes. Uden at fuld sikkerhed kan vindes paa alle punkter, lader fundhistorien sig fremstille i hovedtræk som følger.

Kirsten Svensdatter, en forældreløs fattig bondepige fra Østerby ved Møgeltønder, ernærede sig som kniplerske med fast kræmmerforbindelse i Tønder, hvorhen hun regelmæssig gik, naar hun havde arbejde færdigt til aflevering. Engang da hun paa sin vej mod Tønder var naaet til Gallehus (Galgehus) – det var en lørdag – stødte hun foden mod noget hun troede var en trærod; hun slog paa det med sin stok men gik saa videre. Ugedagen efter, lørdag den 20. juli 1639, paa akkurat samme sted, hvor vejen delte sig, stødte hun igen sin fod. Ærgerlig – »ikke uden vrede« som Worms latinske tekst siger – saa hun nøjere efter og opdagede da, at genstanden, hvorpaa hun nu to gange havde stødt sig, ikke var en rod men et eller andet særligt, som lod sig rokke. Mens to andre piger hun fulgtes med fortsatte ad vejen, gravede hun nu møjsommeligt med hænderne genstanden fri. Den saa ud, som kunde den have været et stort hyrdehorn, en »lyd«; nogle ringe var gaaet løs, men syv var fast indstukket eller stoppet i hinanden, de mindre i de større, omtrent som paa et pølsehorn. Hun stod nu med det hele i haanden og kaldte glad paa sine kammerater for at vise det frem. De syntes dog ikke det var noget

Haandtegnet kortskitse fra 1760'erne over Gallehus by med indsat guldhorn-signatur. – Efter M. B. Mackeprang 1936.

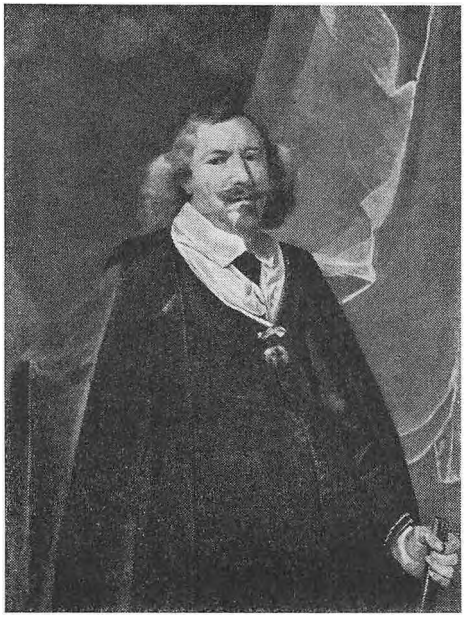
videre og raadede hende til at kaste »det stads« væk. Men istedet vaskede og rensede hun stykkerne i en bæk; nu skinnede metallet i solen, og hun bestemte sig til at tage det altsammen med sig i sin lædersæk. Hun mente det var messing og viste det ikke til nogen i Tønder men derimod til familien, da hun kom hjem til Østerby.

Her var dog stemningen ikke gunstigere end hos de to kammerater undervejs. Man regnede ikke det fundne for noget og gjorde nar af Kirsten for hendes dumhed. Stykkerne havnede under sengen men blev senere halet frem af børnene i huset, der spredte dem omkring under deres leg.

Nogle dage gik og Kirsten skulde igen afsted til Tønder med sit kniplearbejde, som hun plejede at aflevere til en af det finere borgerskabs fruer der i byen, Marina Thomsen, gift med raadmand Johan Thomsen. Kirsten fik af sin madmor i Østerby et af guldhornstykkerne med i tasken som en gave til fru Marina, der syntes godt om det, tungt og solidt som det var; hun bad Kirsten skaffe det hele til veje, saa vilde hun lade lave et par lysestager deraf – hun mente det var messing – og Kirsten skulde da faa den ene. Hjemme i Østerby fik nu Kirsten travlt med at samle stykkerne sammen og finpudse dem; herunder kom et par mænd til og ytrede som deres mening, at hun burde sælge tingene til en trompeter; en mand af den profession havde nok ejet dem engang. Det vilde nu Kirsten ikke. Hun holdt fast ved sit løfte til Marina Thomsen og tog paa sin næste afleveringstur til Tønder alle horndelene med i sin lædertaske. Marina viste dem til sin mand, og han sammen med en slægtning – flensborgraadmanden Dirk von Lutten gift med Marinas søster – tog sig for med magt at løsrive de syv fast i hinanden indstukne ringe; under dette arbejde gik det op for von Lutten, at det bløde tunge metal maatte være purt guld.

Nu tog raadmand Johan Thomsen affære. Han vidste, at jordfundet guld var kongens, og indsaa, at altsaa hverken kniplepigen, der havde fundet det, eller hans kone, hos hvem det tilfældigt nu beroede, havde lov at beholde det. Kongen alene var retmæssig ejer, og til ham maatte alle fundets dele bringes. Kirsten fik besked om snarest at indfinde sig og høre den store nyhed. Selv skulde hun bringe sit fund til kongen.

Først fulgte nu raadmanden hende til Møgeltønder slot. Her viste det sig, at slotskriveren var i København til regnskabsaflæggelse, men Kirsten fik dog af ladegaardsfogeden vognlejlighed til Riberhus-lensmanden hr. Gregers Krabbe. Til ham som kongens repræsentant havde nemlig raadmand Thomsen raadet hende at gaa til en begyndelse; han vilde sikkert skaffe hende videre fri rejse til kong Christian IV, som opholdt sig i Glückstadt. Saa kørte Kirsten ene til Ribe. Her var ganske vist slot-

Gregers Krabbe, lensmand paa Riberhus, 1594–1655. Maleri af Abraham Wuchters. – Paa Frederiksborg.

skriveren, hr. Peder Børgesen, tilstede, men lensmanden selv var ikke hjemme, og Børgesen mente ikke at kunne gøre andet end modtage det fundne. Saaledes maatte da Kirsten vende hjem med kun halvforrettet ærinde. Og kongens øvrighed forhastede sig ikke. Guldhornet forblev indtil videre i lensmandens varetægt paa Riberhus.

Men rygtet gik om det kostbare fund, det gik helt til kongen. Til hoffet i Glückstadt kom i august 1639 en billardholder, som fortalte vidt og bredt om begivenheden og om det skandaløse i, at denne mageløse guldskat stadig ikke var bragt til sin rette ejer landets konge. Nu lod Christian IV manden forhøre, hans historie syntes troværdig, og en befuldmægtiget, afsendt til Ribe for nøjere opklaring, vendte snart tilbage med skriftlig redegørelse fra Gregers Krabbe og, hvad der var det vigtigste, med guldhornet selv, der vakte glæde og beundring. I rapporten skrev

Chr. IV's søn Christian,
den udvalgte prins, 1603–1647
Maleri 1643 af Karel van Mander.
Paa Rosenborg

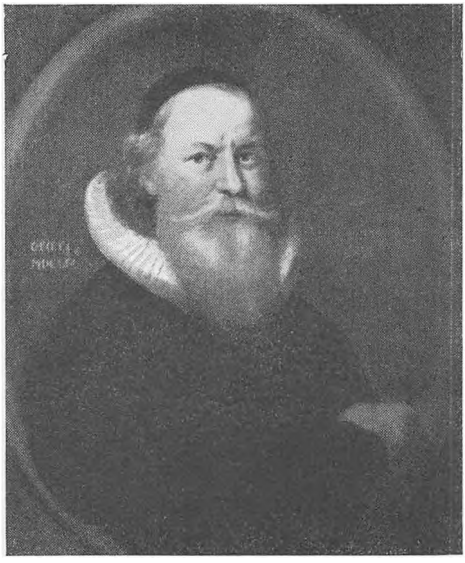
Krabbe, at han efter sin hjemkomst til Ribe havde sendt bud efter kniplepigen, og at der med hende som fører var blevet gravet paa findestedet efter mere guld, men uden resultat. Kong Christian skænkede nu guldhornet til sin søn Christian, den udvalgte tronfølger som var med ham i Glückstadt, med det skæbnesvangre paabud: deraf at gøre et drikkebæger til oldtidens ære. Dette blev dog lykkeligt afværget, da hofjunker Joachim Gersdorff – der saaledes i virkeligheden reddede guldhornet – hævdede, at oldtidens mænd netop brugte horn at drikke af. Man nøjedes da med at lade hornet samle og lukke ved i den aabne bundspids at anbringe en skrueprop af dukatguld, mærket med prinsens navnetræk C 5 samt, til yderligere betryggelse, med ordene: »Denne Skrufve er giort af ny 1639«. Saaledes prydet kunde nu guldhornet opfylde tvende formaal: i lukket stand var det

Joachim Gersdorff, hofjunker, 1611–1661. Stik af Alb. Haelwegh efter maleri af Abraham Wuchters. Paa Frederiksborg

et drikkehorn, i aaben et blæsehorn ; – mens det iøvrig forbeholdtes en kritisk eftertid at tvistes om, hvilken af disse to anvendelser der vel har været hornets oprindelige. Sin plads fandt guldhornet paa tronfølgerens skænkebord paa slottet i Nykøbing Falster og kom dér i flittig brug ved hoffesterne. 1¼ pot rummede det og lod sig ikke tømme i mindre end fire drag. Da den navnkundige læge og oldforsker Ole Worm i september 1640 opholdt sig paa Nykøbing slot for at tilse den syge prins Christian, var hoffet saa naadigt at byde ham en drik af guldhornet, – og en værdigere nyder kan da næppe tænkes.

I oktober 1639 forlod kongen Slesvig. Men ingen tænkte paa Kirsten Svensdatter, der dog nok havde fortjent en findeløn. Selv bragte hun sig da i erindring ved et til kongen stilet allerunderdanigst bønskrift, til hvis omhyggelige udformning hun

Ole Worm, læge og oldforsker, 1588–1654. Maleri af Karel van Mander. Paa Aarhus Kathedralskole

uden al tvivl har haft kyndig hjælp. Skriftets sidste, saare lange sætning lyder (paa nutidsdansk) saaledes:

Og efterdi, allernaadigste Herre og Konge, Gud allermægtigste af sin faderlige Forsyn og Vilje har undt og givet mig fattige Pige den Naade og Lykke, at jeg (uværdig) saadan stor og anselig Skat, som i saa lang Tid og mange Aar har ligget skjult og forborgen i Jorden, skulde finde, som af mig ikke er blevet fordulgt, men meget mere for hver Mand straks aabenbaret og siden min tilbørlige Øvrighed tilkende givet, er derfor til Eders kongelige Majestæt, min naadigste Konge og Herre, min ydmyge og for Guds Skyld tjenstpligtige Bøn og Begæring, – efterdi jeg er en fattig (dog ærlig) Kvindeperson, som intet har arvet efter mine Forældre andet end Ære og Redelighed, og hvad jeg til min Føde og Underhold ved mine Hænders Arbejde kan fortjene, – Eders kongelige Majestæt vilde være og forblive min naadigste Herre og Konge, og derhos, for hvad som er fundet og overantvordet, med en ringe Foræring efter Eders kongelige Majestæts egen Vilje være mig behjælpelig, at jeg derved Eders kongelige Majestæt, saa længe jeg lever, kunde ihukomme,

og jeg dermed kunde komme til et skamløst Brød og Bjergning, og Eders Majestæt af mig og mine Efterkommere derved kunde takkes, prises og berømmes, hvilket Gud allermægtigste Eders kongelige Majestæt i saadan og andre lykkelige Maader tusindfold igen vil erstatte og belønne, Eders kongelige Majestæt til langvarende Sundhed og lykkelig fredsomt Regimente evindelig vil have befalet og Eders Majestæts naadigste Svar herpaa ydmygeligen forventende.

Denne Kirstens ansøgning naaede Gersdorff, der lod hende kalde til prinsens hof i Nykøbing, hvor hun gentog sin fortælling om fundet og omsider modtog sin findeløn. Et skørt fik hun, vilde man vide, – en temmelig beskeden hædersgave! dog kan det jo have været tilgift.

Tronfølgeren prins Christian døde 1647 paa en kurrejse i Sachsen, og dermed faldt guldhornet tilbage til kongens eje. Sandsynligheden taler for, at det senere indgik i det prægtige »Kunstkammer«, som Kong Frederik III i sin første regeringstid lod indrette paa Københavns slot. Men om eller naar dette er sket, vides strengt taget ikke (inventarlisten fra 1673–74 har det ikke; derimod nævner Jørgen Sorterup det 1717 som »vel forvaret« i Kunstkammeret). Kun een gang hører vi i den nærmest følgende tid om Gallehushornet, nemlig i 1663, i anledning af det aabne aftentaffel der holdtes den 14. oktober paa Københavns slot som led i festlighederne ved prinsesse Anna Sophies og den sachsiske kurprins Johan Georgs trolovelse; da befalede kongen, at »Kavallererne skulde trakteres af det gyldne Horn, der paa Grund af sin høje Alder anses for en af de største Rariteter i Verden«.

I tiden omkring 1680 flyttedes kunstkammeret fra Københavns slot til et tæt syd herfor i aarene 1665–1673 opført hus (nu sædet for rigsarkivet). I denne bygning, der først og fremmest var bestemt for det kongelige bibliotek, blev der paa anden sal indrettet en række rum til kunstkammeret, og hertil er efter al sandsynlighed straks eller ret snart ogsaa guldhornet blevet overført. Denne antagelse støttes af en i biskop Jens Bircherods dagbøger overleveret notits om et gæstebud, der den 30. januar

Det kongelige biblioteks gamle bygning, nu rigsarkiv, opført 1665–73. Façade mod Christiansborg slot. I anden etage var det kongelige (1827 nedlagte) kunstkammer installeret fra ca. 1680. Maleri ca. 1750 af Rach og Eegeberg. Nationalmuseet.

1693 afholdtes hos kongens kunstdrejer Bendix Grodtschilling (den yngre) i dennes fædrene hjem i Helsingørsgade (nuvær. nr 22, nu nedrevet) ; ved den lejlighed fremviste nemlig værten, der siden 1690 (efter sin fader) var kunstkammerforvalter, det kostbare slesvigske guldhorn, og de tilstedeværende notabiliteter – biskop Bircherod selv, professor Holger Jacobæus (Museum Regiums forfatter) og stiftsprovst J. A. Bornemann – drak af antikviteten. Anledningen til dette symposium har muligvis været, at Jacobæus en uge iforvejen havde præsenteret kongen det første trykte ark af sit værk Museum Regium. Af denne historie fremgaar klarlig, at datidens museumsdirektører kunde tage sig større friheder end nutidens. – Imidlertid, vi maa tro at guldhornets normale og officielle plads dengang og videre frem gennem hele det følgende aarhundrede var i kunstkammeret i det kongelige

biblioteks daværende bygning i København. I det nedenfor citerede Wadskiær'ske digt fra 1744 hedder det om hornet:

Det samme giemmes end blant Kongens rare Sager
Hvormed Konst-Kammeret vort Siun og Sind indtager,
Og nok en Ditto er i denne Konges Tiid
Omtrent paa samme Sted opgraved og bragt hid.

DET KORTE GULDHORN

Den 21. april 1734 fandtes dette andet guldhorn »paa liige det samme sted« (grev Schacks udtryk i brev faa dage senere) som hornet fra 1639. Finderen var husmand *Erich Lassen,* boende i selve Gallehus. Hvad vi ved om fundomstændighederne, gaar i alt væsentligt tilbage til følgende tre kilder:

1. Forskellige udkast, opbevaret i Schackenborgs arkiv, til et brev fra grev *Otto Diedrich Schack* til kong Christian VI's hofmarskal, geheimeraad Adam Levin v. Witzleben. Dette brev, hvori greven faa dage efter guldhornets fremkomst gjorde rede for nærmere fundomstændigheder, gik tabt i sommerens løb, hvorfor v. Witzleben paa kongens ønske indkaldte en ny fremstilling af sagen. Ogsaa denne, der indsendtes af greven samme aar d. 24. juli, er gaaet til grunde (vel ved hofarkivets brand 1794), men en kopi er nylig fundet i Gram godsarkiv af P. K. Iversen (se litteraturliste).
2. Brev af 28. august 1734 fra godsinspektør paa Schackenborg *C. Lehmann* til nedennævnte J. R. Paulli. Koncept i Schackenborgs arkiv.
3. Kortfattet fundbeskrivelse i det skrift, som rentekammerets arkivar kammerraad *Jochum Richard Paulli* paa kongens bud forfattede og udgav (se litteraturliste).

Hvordan dette andet guldhorn kom for dagen, og hvad der i forbindelse hermed hændte, lyder kort fortalt som følger.

Om morgenen kl. 8 ovennævnte dato gik i Gallehus en ældre mand – den fattige grevskabshusmand (»kaadner«) Erich

(Jerck) Lassen – ud af sit hus med en spade for at opgrave ler paa et udyrket fladt jordstykke med enkelte lave tuer. Stedet hvor han gav sig til at grave laa nær øst for huset henimod Lindskov-Tøndervejen, ikke langt fra det første guldhorns findested. Næppe var han med spaden kommet et kvarter dybt i jorden før han opgravede et guldhorn af ganske lignende form og art som det fra 1639, dog ikke fuldt bevaret, idet den nederste tilspidsende del af hornlegemet var afbrudt og manglede; hornet laa paa siden med mundingen vendt mod nord. Glad løb han med skatten ind til sin kone og raabte: »idag har jeg fortjent brændevin!« Mens nu den unge datter aftørrede hornet omhyggeligt og naboerne allerede kom strømmende til, besluttede Lassen, da han alligevel i dagens løb agtede sig til Tønder, at medtage en stump af hornet – efter grev Schacks opgivelse »ungefehr saa stor som en søsling af den yderste plade paa den smalleste ende« – til forevisning hos en guldsmed. Som tænkt saa gjort. Dog besøgte han ikke selv Tønder-guldsmeden (hvis navn var Hendrich Koelsted) men lod sin søn Jacob gaa derhen med guldhornstumpen. Guldsmeden erklærede denne for guld at være, »og gav ham derfor en sølvknap til hans skjorte«. Næste morgen kom guldsmeden ud til Erich Lassen i Gallehus for at høre »om han havde mere af den slags«, og om han i saa fald vilde sælge, men Lassen erklærede, at guldhornet var ikke til købs; det skulde afgives til jordens ejer, greven. Og saaledes indfandt sig da samme dag, Skærtorsdag, begge mænd paa Schackenborg, hvor de overgav det runeprydede men ufuldstændige guldhorn til grev Schack.

Der gik nu et par dage. Saa kom Schackenborgs godsinspektør C. Lehmann hjem fra Holsten og fik hornet forevist af greven. Paafaldende og beklageligt var det jo med det manglende nedre stykke, og Lehmann fortæller selv i sit brev af 28. august til arkivar Paulli i København, hvor nidkært han »baade med gode og onde ord« formanede og gik til værks overfor de to overbringere af hornet; disse maatte forsikre om deres uskyld og hæderlighed og gjorde da herunder opmærksom paa en vigtig omstændighed, nemlig at hornets brudende var »sammenfoldet« i gammel tid,

Otto Diedrich Schack,
greve til Schackenborg, 1710–1741.
Maleri af J. S. Wahl.
Paa Giesegaard

og at leret jord endnu sad fast i folderne. Lehmann fik saa den tanke, at det manglende stykke endnu maatte være at finde, og »blev jorden af sex karle paa og omkring stedet en gandske dag om- og opgravet, mens icke det ringeste til opljusning fundet.«

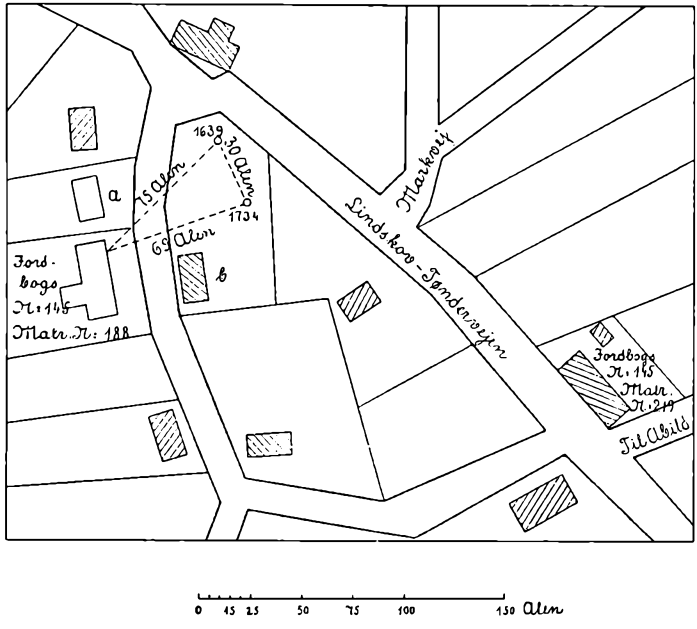
Hvem var nu dette andet guldhorns rette ejer? Mens i 1639 sagen var klar: jordfundet guld tilhørte kongen; saa var situationen i 1734 en anden. I mellemtiden var af kongemagten til adelen udstedt privilegier (af 25. maj 1671), hvis artikel 15 tilstod landets grever – derimod ikke dets baroner eller friherrer – at maatte beholde hvad skat der opgravedes af eller fandtes paa grevskabsomraader: »Om og nogen Skat ogsaa udi Grevskabets Distrikt under Jorden forgravet og forborgen findes, skal saadant Greven selv og ingen anden tilhøre.« Grev Schack var altsaa ejeren, hvilket ogsaa betones af ham selv i det fornævnte (nu tabte) brev til hofmarskallen, skrevet faa dage efter fundet. Men,

siger grev Schack i samme brev, han er betænkelig ved at gøre brug af denne rettighed, han ser hellere »at saadan smuch og rar antiquitet udi publique forvaring vorder henlagt«; dels hører efter hans formening det nye horn naturligt sammen med det tidligere paa samme plads fundne, hvortil det jo svarer og om hvis natur og bestemmelse det muligvis gennem sin runeindskrift kan oplyse et og andet, dels kan det vel befrygtes under privat forvaring »paa en eller anden maade lettelig at kunne forkomme«. En smuk og rigtig tanke, som ogsaa kongen tiltraadte, men unægtelig nu om dage en bitter læsning paa baggrund af, hvad der et par menneskealdre senere tilstødte begge guldhorn i den kongelige forvaring.

Hvorom alting er, grev Schack overrakte personlig i Flensborg den 3. maj 1734 kong Christian VI guldhornet, og kongen tilstod som findeløn den sum af 200 rdl., hvorfor Erich Lassen taknemlig kvitterede ved en ærbødig med skriftklog assistance affattet takskrivelse, hvori han spørger, om man nu mener, at kongen har faaet rigtig venlig tak for sin gode gave. Iøvrigt døde Lassen allerede samme sommer, kun ca. 3 uger efter at han fra grev Schack den 24. juli 1734 havde modtaget sine 200 rdl.

Erich Lassen var ved sin død omkring de treds aar. Hans uskyldige udraab om den brændevin, han ved guldhornsfundet fik i udsigt, har ufortjent plettet hans eftermæle; han var, mentes det, ødsel og drikfældig. Som det er paavist af H. C. Davidsen (se litteraturliste), viser imidlertid skifteforretningen efter Lassen ret utvetydigt, at han efterlod sig hus og hjem uantastet, næsten ingen gæld men tværtimod forholdsvis anselige beløb paa rente. Det er kun rimeligt, at dette bemærkes om vor brave anden guldhornsfinder.

I 1648 blev egnen mellem Husum og Ribe paa Christian IV's foranstaltning for anden gang opmaalt af den berømte kartograf Johannes Mejer, og paa dette sit andet kort, der udkom 1652, har Mejer afmærket det sted, hvor pigen Kirsten Svensdatter fandt guldhornet i 1639. Det var ud for nordenden af Gallehus gade, paa Lindskov-Tønder landevej, den oprindelige oldtidsvej fra Tønder til Bredevad. I 1907 lykkedes det historikeren P. Lauridsen (se litteraturliste) gennem jævnføring af denne primære oplysning med de øvrige kilder og ved paavisning af beliggenheden af Erich Lassens (i 1832 nedbrændte) hus at angive, saa nøje som nu dette er gørligt, de to guldhornfindesteder, hvorom det i grev Schacks ovenomtalte brev (faa dage efter fundet i

Kort over den nordlige del af Gallehus by med omtrentlig angivelse af de to guldhornfindesteder. Efter P. Lauridsen 1908.

1734) siges, at de laa »ungefehr 10 skrit« – hvilket vil sige dobbeltskridt – fra hinanden. (Lauridsens resultat bekræftedes i 1932 ved Ludvig Andresens fund i Kiels statsarkiv af et haandtegnet kort fra 1760'erne over Gallehus by med indsat guldhornsignatur, afbildet ovenfor side 13). Paa de to saaledes bestemte punkter lod i december 1907 lensgreve Otto Didrik Schack († 1949) efter indkøb af det paagældende areal (366 m^2) rejse to mindestene med indskrifter. (I 1949 flyttedes som følge af vejregulering den nordre af disse sten 2,35 m mod sydvest).

Spørger man, om der ikke i Gallehus paa denne plads eller i dens nærhed efter hornenes fremkomst er fundet guld eller søgt guld, maa svaret blive: Jo, baade søgt og fundet. Dog saaledes, at naar man søgte, fandt man intet, og naar man ikke søgte, fandt man noget. Først foretog nemlig myndighederne, som i det foregaaende nævnt, paa begge findesteder – og begge gange med bistand af finderen selv – ivrig eftersøgning men uden resultat. Dernæst fandt, efter meddelelse 1855 af pastor H. C. Sonne i Møgeltønder, i 1795 eller 96 en mand ved navn Chr. Stind i Gallehus under pløjning tæt nord for kroen et stykke massivt, let krummet guld,otte lod vægtigt, uden ornamenter; han ansaa det for messing og solgte det først flere aar efter, da han fik at vide det var guld, for 80 rdl. courant. Stinds søn foretog senere paa stedet dybdepløjning for om muligt at finde mere guld men uden held. At dette Stind'ske guldstykke skulde have været en del af guldhornet fra 1734, er ikke meget sandsynligt; snarere kan det tænkes at have været bundproppen til det næsten fuldstændige horn fra 1639. Endelig bør det nævnes, at man i sin tid paa Gallehus-egnen vilde vide, at der i aarene omkring 1830 skulde være fremkommet, ikke langt fra findestederne for de to guldhorn, endnu et tredie, som imidlertid af den samvittighedsløse finder solgtes i Hamborg, hvor det indsmeltedes. Denne ukontrollable historie maa, indtil mere herom oplyses, staa ved sit værd.

Imidlertid, lysten til gennem videre topografisk granskning eller ved yderligere fund paa stedet at komme blot lidt nærmere ind mod guldhornenes hemmeligheder, har været og er stadig

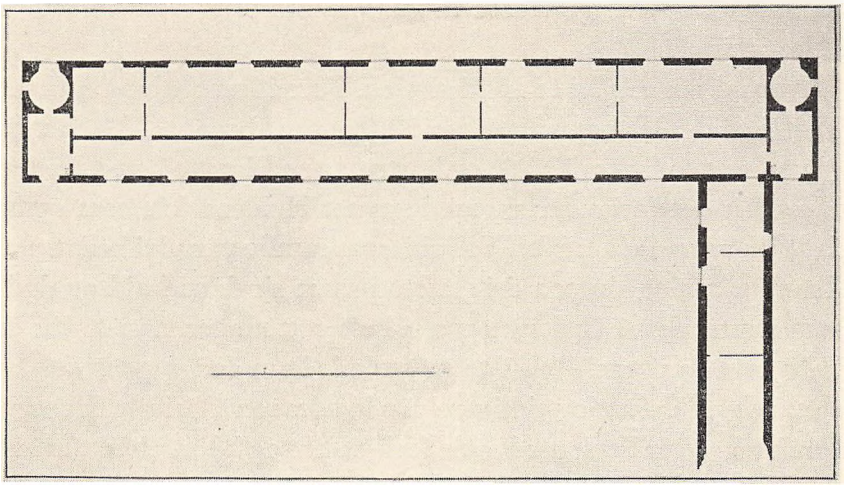
De to af grev Schack i 1907 rejste mindestene paa guldhornfindestederne i Gallehus. De gamle huse i baggrunden er nu nedbrændt og erstattet af nye.
Efter ældre fotografi, ved godsinspektør H. C. Davidsen, Schackenborg.

latent tilstede hos læg som hos lærd. I nyeste tid har saaledes Aarhus Universitets forhistoriske museum foretaget opmaalinger og eftergravninger i Gallehus, studier der endnu er uafsluttede og hvis eventuelle resultater maa afventes.

TYVERIET

Gennem 68 aar, fra 1734 til 1802, stod nu begge de slesvigske guldhorn udstillet – for publikums mat nysgerrige øje, som Oehlenschläger mente det – i kunstkammeret i det kgl. biblioteks daværende bygning i København (nu rigsarkivet). Husets hele anden etage var reserveret kunstkammeret, og arealet var opdelt som omstaaende plan viser. Et 121 alen langt galleri, bestemt for malerierne, løb gennem hele bygningens længde med 9 vinduer i nord ud mod slottet; for hver ende af dette galleri laa et mindre rum, det østlige indrettet til møntkabinet, det vestlige til saakaldt »Perspektivkammer«, begge med et vindu i nord og med nedgang i syd ad en vindeltrappe. Fra galleriets vestende udgik mod nord en »løngang« over til slottet. Jævnsides gallerigangen og med ialt 10 vinduer vendt mod syd ud mod havnen laa paa rad fem sale; opregnet fra vest: »Heltesalen«, »Antikvitetskammeret«, »Indianske Sal«, »Artificielkammeret« og »Naturaliekammeret«. Af disse fem rum havde det vestligste, »Heltesalen«, forbindelse med galleriet, men døren hertil var lukket og behængt med malerier. Guldhornene fik plads i »Antikvitetskammeret«. Den der nu om dage vil se stedet udefra, kan stille sig ved Griffenfelds statue bag rigsarkivet; de to antikvitetskammervinduer i anden etage (med et tredie, yngre, indskudt imellem) vender direkte ud herimod. Se billede side 31.

For til bunds at forstaa det spil af omstændigheder, der sluttelig førte til guldhornstyveriet, maa vi først standse ved aaret 1795. Da afstod kunstkammeret til biblioteket nedenunder – særdeles uvilligt iøvrigt – sit yderste rum i vest, »Perspektivkammeret« kaldet fordi der her var anbragt de morsomme (nu i Nationalmuseet udstillede) perspektiviske kukkasser. Dette værelse skulde nu anvendes som læsesal for biblioteket, hvorfor galleriets vestende (med adgang dels til denne nye læsesal dels til løngangen) afskildredes som et særligt, til biblioteket hørende rum,

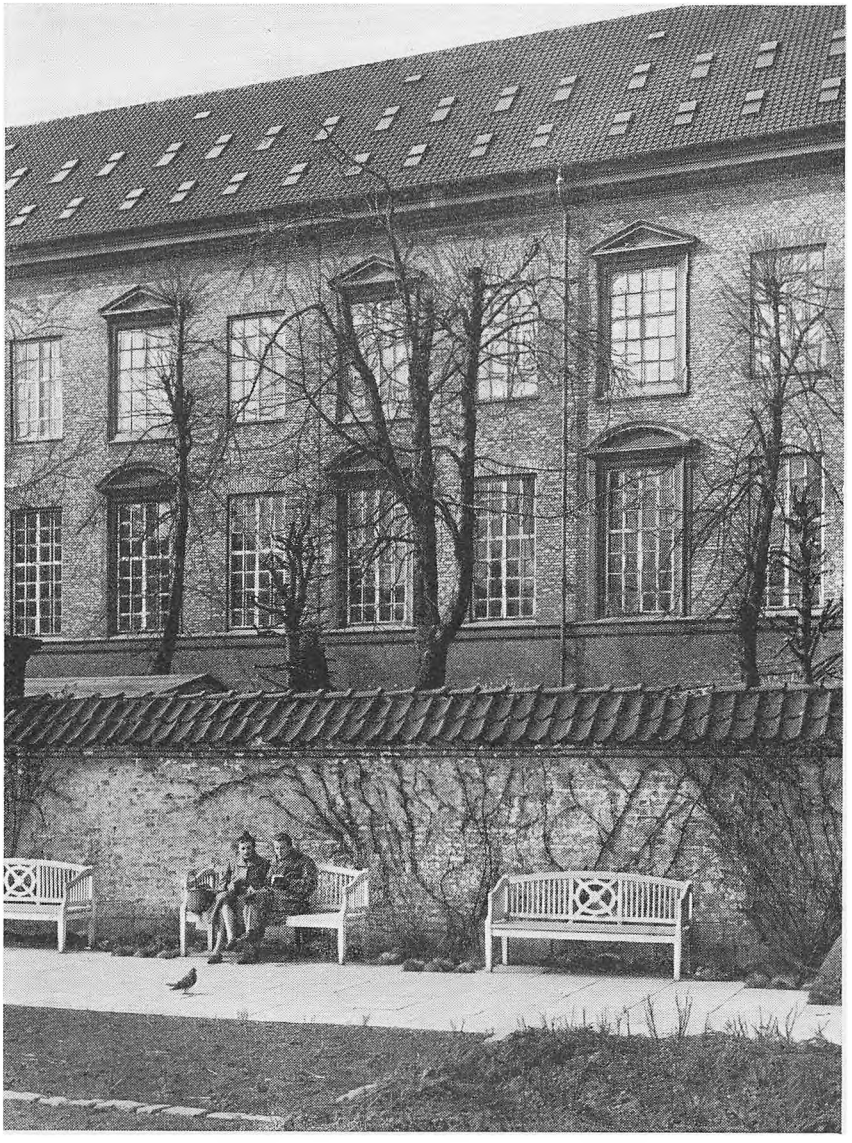
Det kongelige biblioteks gamle bygning (nu rigsarkiv);
plan over den for det kongelige kunstkammer indrettede anden etage.
Efter tegning af Peter Meyn 1791.

hvis dør til malerigalleriet holdtes aflaaset; herindefra ophængte man foran samme dør Jordaen's store nymfe-lærred. De to institutioner, bibliotek og kunstkammer, skulde skarpt adskilles. Og gid der aldrig var sket brud paa denne adskillelse, saa havde vi maaske haft guldhornene den dag i dag!

Men himlen sendte i aaret 1799 et saa voldsomt tøbrud over byen, at vandet gik gennem løngangens tag og sivede ind til bibliotekets haandskrifter og bøger. I nøden maatte da den nævnte dør til malerigalleriet atter aabnes, det store billede fjernes og mængder af bøger opstables paa galleriets gulv. Og dette blev ulykkesvangert, idet nemlig skæbnen vilde, at den mand, der tre aar senere stjal guldhornene, kort efter tøbrudshændelsen var paa besøg paa kunstkammeret. Her saa han bogstablerne paa gulvet i malerigalleriet, og skønt han paa dette tidspunkt endnu ikke havde fattet nogen tyveriplan, drog han dog den slutning (som han senere til rette tid erindrede sig), »at det kongelige Bibliotek var dermed (dvs. med malerigalleriet) combineret«; at det med andre ord sikkert vilde være muligt for den der var i

biblioteket at trænge videre til kunstkammeret. – Hvem var da denne mand?

Hans navn var Niels Heidenreich. Forældrene var: degn ved Thiele kirke Viborg stift Otto Nathansen, boende i Foulumby (hvor sønnen fødtes 1761), og hustru Anne Birgitte Sørensdatter. Hvordan det forholder sig med navnet Heidenreich, som ogsaa faderen antog, vides ikke. Forældrenes samliv var ulykkeligt. Faderen, som slog sig paa drik, afstod snart sit degnekald og døde som omstrejfende betler, nogen tid efter at moderen med den en halv snes aar gamle søn havde forladt ham for, sagdes det, at slutte sig til væver og tidligere randersdragon Christen Hansen, Foulumby, der ligeledes havde forladt hus og hjem (han var gift med enken efter degnens broder). Snart forsvinder denne Christen Hansen af synskredsen, og moderen tager med sønnen og to døtre ophold i Lundum ved Horsens. Familien var yderlig fattig, og Niels maatte baade før og efter sin konfirmation i Lundum tjene og tage pladser, hvor det kunde passe: snart paa bøndergaarde, snart som skoleholder for en degn, snart som dreng hos kældermesteren ved »det russiske hof« i Horsens, snart som skriverdreng hos en proviantskriver i samme by. Han var imidlertid lærelysten og ingenlunde ubegavet. 20 aar gammel lykkedes det ham at finde optagelse som discipel i Horsens lærde skoles nederste lektie. I denne ansete skole gik han i næsten 6 aar, hvorefter han, med skoleprotokollens udtryk, »fik det Indfald at løbe bort«. En samtidig har betegnet ham som et lyst hoved, anlagt for kaade streger og med talent for smaatyverier og skriftefterligning (han var mester for en dygtigt udført falskseddel!) Naar han forlod skolen et halvt aar før han skulde være dimitteret derfra, var grunden imidlertid i første række en tyngende, ja utaalelig armod. Kreditorerne blev stadig værre, tilsidst for slemme. Han brød af, tog med sin nu svagelige moder og yngste søster over Samsø til København. Her søgte han at slaa sig igennem ved information og lignende, men gælden voksede; til de jyske kreditorer sluttede sig nu københavnske, ikke mindre nidkære. Saa tog Heidenreich sin tilflugt til fabrikation af penge-

Del af det kongelige biblioteks gamle bygning (nu rigsarkiv), set fra syd. Af vinduerne er kun de med indfatninger oprindelige, og af disse har her baa billedet de to foroven til højre i anden etage hørt til »Antikvitetskammeret«. Bag dem stod guldhornene den 4. maj 1802. Efter fotografi 1954.

sedler. Han blev opdaget, det var i 1788, arresteredes sammen med moderen (der dog frifandtes) og dømtes aaret efter fra ære, liv og gods! Dog, han benaadedes paa Christian VII's fødselsdag 29. januar 1790 mod tugthus paa livstid. I fængslet opførte han sig vel, blev skoleholderens lønnede medhjælper og løslodes, efter et par afslaaede benaadningsansøgninger, i september 1797. Kort efter opnaaede han kongelig bevilling til at drive urmager- og guldsmedehaandværket. Heidenreich giftede sig nu (sin kone havde han lært at kende i fængslet), fik snart 3 børn, og da han samtidig stadig maatte underholde moder og søster, er det ikke underligt, at fattigdommens trykkende plage atter meldte sig. Nød var paa færde. Hvordan rejse penge? hvordan skaffe guld til forretningen? Saa opstod tanken: hornene fra Gallehus! Han havde jo set dem, vidste hvor de stod, vidste hvad guld de kunde give. Heidenreich kendte lidt til kunstkammerforvalterens fuldmægtig J. P. Gall og havde derigennem mere end een gang haft anledning til besøg paa kunstkammerets samlinger. Nu, i 1802, modnedes ideen hos ham om at tilegne sig guldhornene, og han huskede hvad han tre aar før havde iagttaget om naboskabet til det kgl. bibliotek. I slutningen af april traf han sine forberedelser, undersøgte i hemmelighed adgangsforholdene udefra til biblioteket og lavede sig en falsk nøgle. Det viste sig, at denne og hans egen stuedørsnøgle hjemmefra var nok til at aabne alle døre helt fra gaden op til kunstkammerets malerigalleri samt fra dette ind i »Heltesalen«. Saa foretog han om aftenen tirsdag den 4. maj sit kup i skumringen uden medbragt lys. Fra »Heltesalen« var uhindret adgang til »Antikvitetskammeret«, hvor guldhornene stod; de skimtedes i det svage lys fra vinduet. Det var da en let sag for Heidenreich at gennembryde skabets glas, udtage hornene (tilligemed andre kostbarheder) og derefter fjerne sig samme vej ud. Dørene lod han staa og den falske nøgle sidde i den ydre stakitdør forneden i løngangsporten. – Se hertil planer og snit paa siderne 34 og 35.

Næste morgen kom bibliotekets fyrbøder som han plejede, sáa de aabne døre og sørgede for, at melding om indbrud straks af-

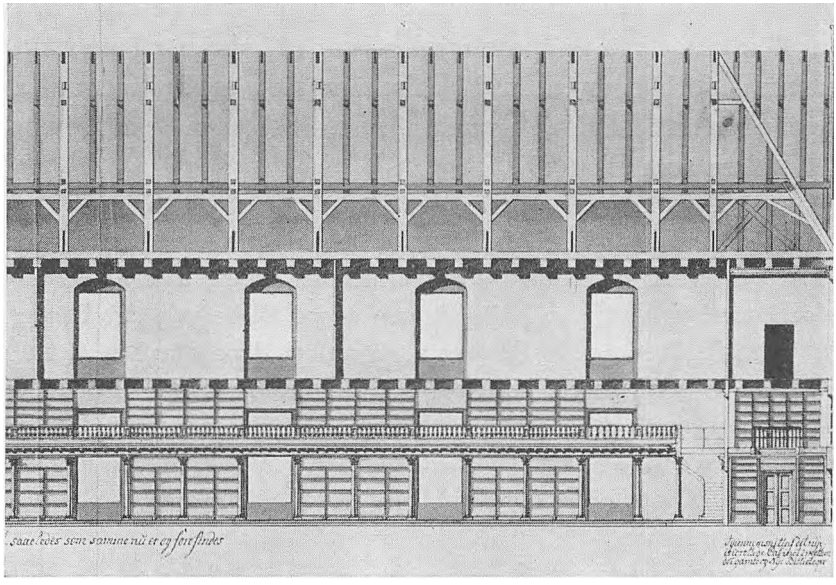
gaves til kunstkammerforvalter I. C. Spengler. Den skriftlige melding – affattet paa tysk, sandsynligvis af et holstensk kunstkammerbud – foreligger endnu i Nationalmuseets arkiv i form af et brev (uden underskrift), skrevet af rystende haand og med mange rettelser, som følger:

An den Herr Ober Marchall Hochwohlgeborne als Chef der Königl. Kunstk. muss ich unterthänigst zu vernehmen geben, dass in der abgewichenen Nacht durch Einbruch verwegene Diebe von der Königl. Bibl. nach Eröffnung vieler Thüren auch endlich durch das Lesezimmer derselben, so vor Kurzem noch zur Kunstk. gehört, in die Gemählder Gallerie und von da in das wohlverschlossene sogenannte Helden Gemach eingedrungen sind und aus dem Glasschranck im Antiquit. Zimmer die 2 goldenen Hörner nebst einer goldenen Kette mit Diamanten besetzt weggestohlen haben.

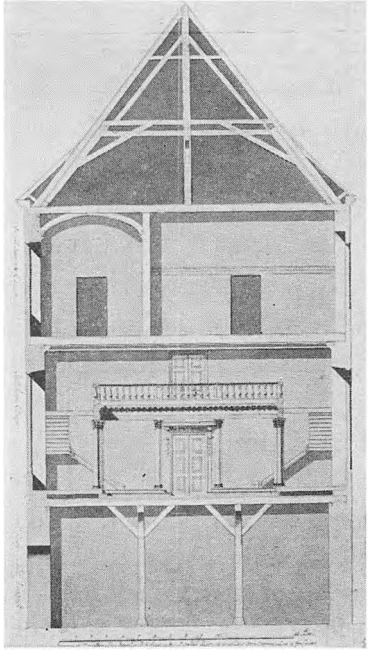
Copenh: den 5. May 1802. Unter – –

Fuldmægtig Gall indfandt sig nu og konstaterede tyveriet. Politiet arriverede næste dag og paabegyndte sine undersøgelser; forhør afholdtes samme eftermiddag paa politikamret paa Charlottenborg. Og saa skete der i adskillige dage ikke mere offentligt, mulig fordi politiet haabede i stilhed at kunne finde spor. Dette lykkedes nu ikke. Den første pressenotits om sagen saa lyset i Odense den 12. maj, i Iversens Fyenske Avertissements Tidende, der to dage senere i samme anledning udtrykte haabet om, at det »drivtige« politi i hovedstaden før eller senere vilde opspore gerningsmændene. Men man gav sig tid i København. Først den 15. maj udfærdigedes en bekendtgørelse, der mandag den 17. kom til publikums kendskab i Berlingske Tidende. Den lød:

Natten mellem 4de og 5te denne Maaned er paa Kunstkammeret begaaet Tyverie af de tvende bekiendte ældgamle i Holsteen fundne Guldhorn, samt en gammel Guldkiæde med Brillanter og en Sølv-Armring. En Douceur af 1000 Rdlr. Dansk Courant loves til den eller de som opdager og hertil anmelder dette Tyverie og skal Anmelderens Navn blive fortiet.

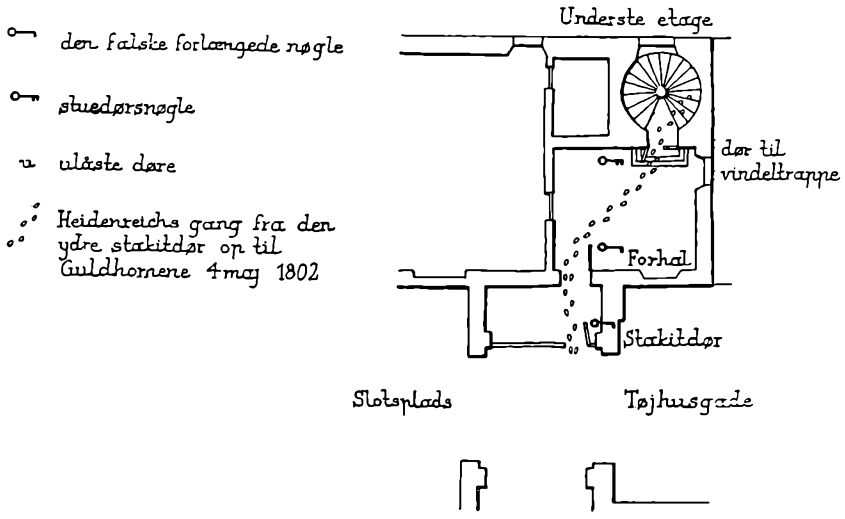

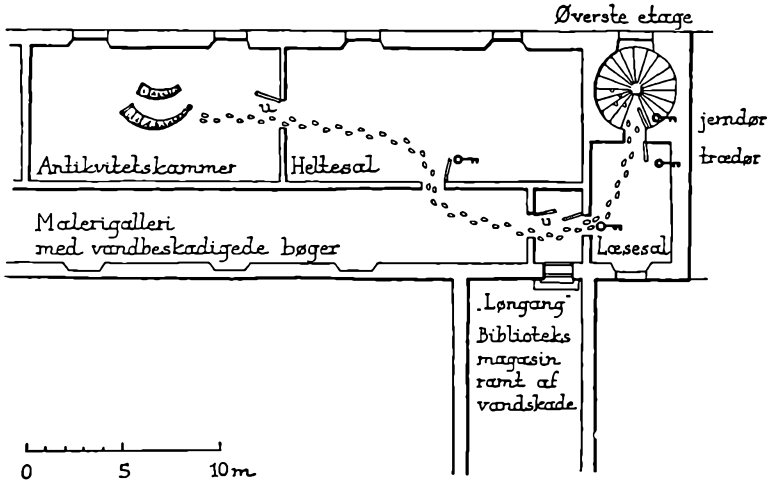
Snit gennem kunstkammerbygningen tegnet 1786 af A. Kirkerup.

Længdesnittet viser det øverste af bygningens vestende. Over biblioteket ses kunstkammerets etage med »Perspektivkammeret« yderst til højre; døren fører ind fra vindeltrappen. Til venstre herfor kommer »Heltesalen«, derefter »Antikvitetskammeret« hvor guldhornene var anbragt.

Tværsnittet viser (i øverste etage) kunstkammerets malerigalleri til venstre, »Antikvitetskammeret« til højre.

Heidenreichs tyverute.
Skitsen viser, hvordan Heidenreich kom frem til guldhornene ved hjælp af to nøgler, dels en stor gammel som han forlængede, dels en almindelig stuedørsnøgle.

Men intet brugeligt spor eller vink blev givet; ingen uden tyven selv vidste noget; intet skete. Heidenreich forblev rolig i København, han fik gode stunder til sit ødelæggelsesværk. Og omsider henlagde politiet sagen. En rum tid, næsten et aar fra tyveriets datum, skulde nu hengaa inden tæppets opgang for det triste dramas slutning. Vi benytter mellemakten til en litteraturhistorisk afstikker.

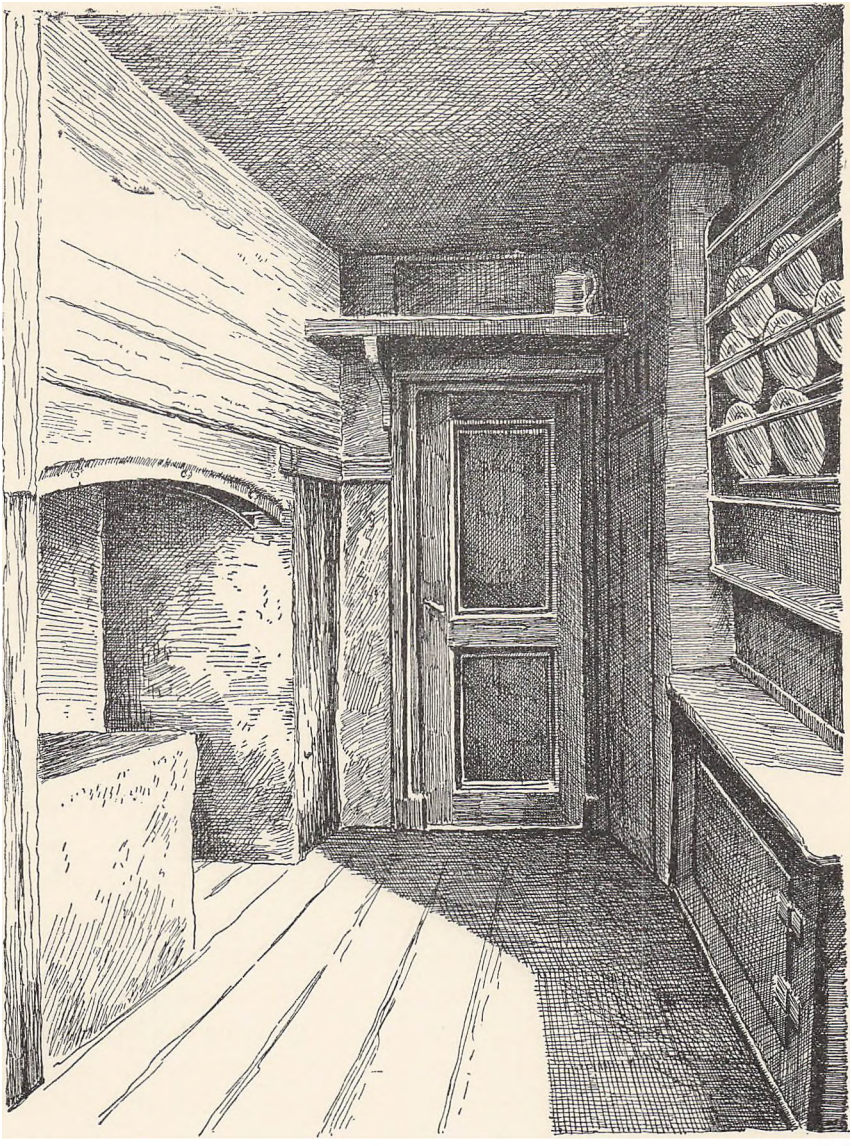
*

»Guldhornene«, det stormende digt der blev ouverturen til vor litterære guldalder, nedskrev Adam Oehlenschläger i København, i sit logi i Vestergade (nær nuværende Raadhusplads) en formiddag i forsommeren 1802. Det var dagen efter hans 16 timers samvær og vandringer med Henrik Steffens, – hin litteraturhistorisk saa berømte tur fra Kongens Nytorv ud til Frederiksberg, Søndermarken rundt og tilbage til Steffens' bolig, hvor Oehlenschläger overnattede. Guldhornstyveriet var i frisk minde, uden tvivl almindeligt samtaleemne. Ved inspiration fra Steffens stod nu pludselig for Oehlenschlägers unge digtersjæl et luende tema: Guldhornene, deres opdukken og forsvinden! Dette blev ham et poetisk symbol, dunkelt farvet af drama og mystik. Saa opstod guldhornsdigtet af guldhornstabet.

At Oehlenschläger med egne øjne har set guldhornene, vides sikkert af et brev han skrev to aar tidligere til sin nyforlovede, Christiane Heger: »Neppe gætter Du, hvor jeg var i Gaar! Paa Kunstkammeret! Ved det Randulf skal rejse til Norge i disse Dage, saa skulde han da først se en af Københavns mærkværdigste Mærkværdigheder, og saa gik jeg ogsaa derhen for en Pligts Skyld.« Altsaa, man tør ikke forestille sig studiosus Oehlenschläger som synderlig antikvitetselsker eller flittig oldkabinetsbesøger (oldforskeren som typus høster da heller ikke videre pris i hans digt). Et ejendommeligt og frugtbart sammentræf af omstændigheder var det, som lod digtet fødes. Ved en skammelig gerning skabtes et stort motiv – at gribe i rette øjeblik for en digter.

Hjørneejendommen Larsbjørnstræde–Studiestræde (nu Larsbjørnstræde 18). Her boede Heidenreich i stuen, med et køkken paa 1. sal ud mod gaarden. Efter fotografi 1954.

Heidenreichs køkken i Larsbjørnstræde 18,
skuepladsen for guldhornenes endeligt.
Efter tegning af Hakon Spliid 1939.

Kun faa minuters gang fra den unge Oehlenschlägers logi i Vestergade boede saamænd guldhornstyven, nemlig i stuelejligheden i den endnu staaende hjørneejendom Larsbjørnstræde-Studiestræde (nu førstnævnte gade nr. 18). Her havde Heidenreich paa 1ste sal ud mod gaarden et køkken, og paa dettes ildsted tog han sig for, den første tid efter tyveriet, at indsmelte det stjaalne guld. Som det siges i politiforklaringen: »Kieden og Armbaandet smeltede han først, og siden, Tid efter anden, Hornene, efter at han havde slaaet dem itu.« Ikke usandsynligt forgik altsaa guldhornene just samtidig med at Oehlenschlägers digt om dem – faa huse derfra – blev til.

Oehlenschlägers digt er iøvrig ikke eneste eksempel paa guldhornenes optræden i dansk poesi. Ogsaa mens hornene endnu eksisterer, dukker de op, nu og da, i poetisk behandling, uden at dog de herved frembragte produkter kan siges at hæve sig op over et kuriositetsniveau. Nævnes kan biskop Peder Winstrups anselige latinske kvad fra 1644 »Cornicen Danicus«, oversat samme aar til dansk under titlen: »Den Danske Hornblæser, det er en dict om den stormægtigste oc Højborne Herre H. Christians Danmarckis Norges etc. udvalde Prindses Guldhorn« og forsynet med følgende fodstrofe: »Vi danske ved utro Svenske Horn nu er i fare : Vort saligheds horn Jesus os frels' oc forsvare«. Dette digt beskriver guldhornet – en hel strofe for sig besynger den nytilsatte skrueprop! – og tolker dets billeder i mottoets aand som udpræget svenskfjendtlig symbolik; hvad dog ikke hindrede den gode bisp i senere (efter Roskildefreden 1658) med alt eftertryk at gaa over paa svenskesiden.

Netop hundrede aar senere ser vi atter guldhornene anvendt som poetisk sujet, denne gang dog af en rigtig digter, nemlig den blomstrende barokpoet Chr. F. Wadskiær, i et af hans ejendommelige bryllupskvad. Digtets titel lyder: »Erindring af det ældre Danske Guld-Horn befattet i nogle ringe Gratulations-Stropher til Vel-ædle og Høy-vise Hr. Friderich Horn, berømmelige Høyeste-Retts-Advocat, og Høy-ædle og Vel-byrdige Jomfrue Jfr. Mette Sophia Torm, Da De celebrerede Deres Høytidelige Brøllup-Fest i Kiøbenhavn den 8. Julii 1744«. Her genfortælles i bedste Peder Paars-stil det første guldhorns fundhistorie:

»*Aar hundrede og fem fra dette Aar at regne,*
Et vakkert Pige-Barn i Cimbrer-Landets Egne
Ey langt fra Tönder-Bye, da hun med andre to
Var lidt spadseret ud i sine beste Skoe:
Og gik og snakkede, som slige Dukker pleye« ... *etc.*

hvorefter guldhornet tilknyttes brudgommens navn:

»*Hiin Pige fandt et Horn, vor Jomfru fandt et Horn*
Men begges var af Guld« ...

og sluttelig nægter poeten sig ikke et med henblik paa utroskabsymboliken kun altfor nærliggende omend latinsk kamufleret ordspil:

»*Ved Hendes rare Dyd den slette Spaadom svinder,*
Som syntes i Hans Navn at ligge, thi Han finder
Et Cornu Copiæ af Dyd og Tugt, som Ham
Forsikkrer at undgaae ald Cornu-Copiam.« –

Men tilbage til guldhornstyveriet.

*

Fra kunstkammeret er Heidenreich om aftenen den 4. maj 1802 uden tvivl gaaet lige hjem til Larsbjørnstræde. I et skab under sit køkkenbord gemte han de stjaalne kostbarheder, og naar guldet skulde indsmeltes paa ildstedet eller nye genstande forfærdiges deraf, laasede han døren og var ikke hjemme for nogen. Af guldhornsguldet fremstillede han dels smykker af forskellig art (halskæder o.a.), dels skospænder, dels og navnlig efterligninger af ostindiske guldmønter, saakaldte pagoder (heriblandt de i Madras udmøntede »stjernepagoder«, benævnt efter bagsidens femoddede stjerne) ; disse mønter var paa een gang gangbare og ret primitive i præget, altsaa lette at eftergøre. Han fik ikke saa lidt ud af dette sit falskmøntneri. Omkring 660 hjemmegjorte pagoder vandrede fra det heidenreichske køkken ud til 16 forskellige guldsmede mens ca. 125 pantsattes paa Assistentshuset. Var nogen køber mistroisk eller betænkelig, udstedte sælgeren beredvillig til sindets beroligelse en skriftlig erklæring, som f.ex. denne:

Jeg underskrevne har solgt til Velædle Hr. Michael Fogt et pr. gamle Guldskoespænder vog 6 Lod for hvis lovlige Adkomst jeg i alle Maader indestaaer ham og til hans Sikkerhed har jeg meddelt ham dette Beviis med min Haands Underskrift. –

Kiøbenhavn d/ 10de Juni 1802.

N. Heidenreich
Uhrmager
boende paa Hiørnet af Studie- og Lille
Larsbjørn Strædet No. 105 i Stuen

Paa denne vis indtjente Heidenreich efter hans egen senere opgivelse ca. 1200 rdl. (uden at dog dermed det stjaalne guld var blevet mere end knap $^2/_3$ opbrugt; ca. 5 pund sammensmeltet

To indiske guldmønter, saakaldte pagoder. Paa forsiden et gudebillede; bagsiden kunde være billedløs, eller prydet med en femoddet stjerne (»stjernepagoder«). Nat. størrelse. – Efter Galster 1925.

guld fandtes nemlig kort efter arrestationen i et chatol sendt af Heidenreich til hans søster). I det følgende foraar var han saa vidt i økonomisk velgang, at han kunde flytte ind i et nyerhvervet hus i Klareboderne! Men saa gik det galt. En guldsmed fik mistanke og anmeldte. Heidenreich kaldtes den 27. april med sin kone paa politikammeret. Omtrent 30 personer omfattedes af et tre dages forhør, hvorunder adskilligt mistænkeligt kom for dagen, samtidig med at arrestanten indvikledes i egne modsigelser. Saa faldt da den 30. april 1803 tilstaaelsen.

Nu kunde man have ventet en retssag, men en saadan kom ikke i stand, sandsynligvis som det er sagt fordi man paa højere sted vilde undgaa – hvad ellers kunde forudses – offentlig kritik mod kunstkammers og biblioteks ledelse for ikke at have truffet tilstrækkelig forebyggende foranstaltning mod indbrud. Desuden

var sagen i al sin sørgelighed dog efter tilstaaelsen klar nok, og der var ingen medvidere. Heidenreichs kone, der paastod sig skyldfri, blev »til videre løsladt«, eftersom der »intet betydeligt fandtes imod hende« (hun havde dengang to tyveridomme paa sit regnebræt og endte i 1822 – forlængst separeret fra manden – i tugthuset paa livstid for et tredie tyveri; ægteparrets tre børn var da alle døde, selv døde hun 1828).

Sagen sluttedes da ved kongelig resolution af 10. juni 1803 (meddelt politimesteren gennem Danske Cancellie), hvorefter Niels Heidenreich »strax og uden videre mod ham anlæggende Action« skulde under nøje bevogtning genindsættes i tugthuset paa livstid »samt betages de Midler, hvorved det kunde giøres ham muligt atter at begaae Falsk og saaledes paa ny at blive farlig for Staten.« Det var livstidsstraf nummer to, men ogsaa denne timedes det Heidenreich at overleve. Han overflyttedes 1837 til forbedringshus og løslodes tre aar senere; efter et aars ophold paa Ladegaarden døde han 1844 paa Almindeligt Hospital, 83 aar gammel. Han blev under sit lange fængselsophold pænt behandlet, syslede med smede- og filearbejde samt med matematiske studier (herunder forsøg paa at løse problemet cirklens kvadratur). »Til adspredelse« – saaledes meddeler E. C. Werlauff i sine trykte erindringer om guldhornstyveriet – »og til sine Omgivelsers Forskiønnelse havde han Læsning, Fugle og Blomster«. Og hermed ender vi da i næsten idyl!

Men lad os gøre skaden op. Guldhornene selv forsvandt; det guld hvoraf de bestod forsvandt; de eneste nøjagtige gengivelser nemlig afstøbninger (som vitterlig toges) forsvandt; ligesaa formene dertil. De sidste tre punkter kan nærmere belyses.

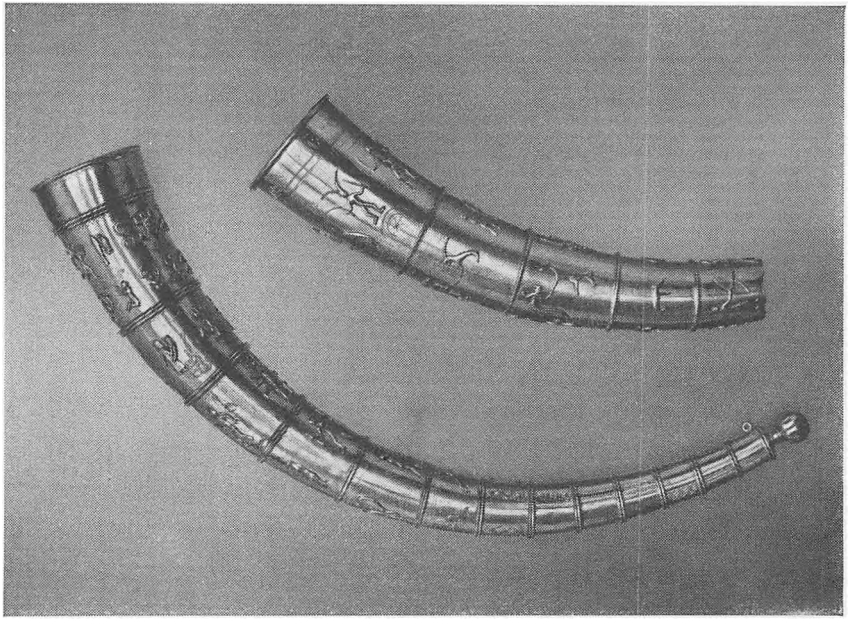
I den første tid efter tilstaaelsen gjorde myndighederne sig al umage for at tilvejebringe mest muligt af guldhornsguldet, dels gennem beslaglæggelse af indsmeltet men endnu ikke forarbejdet guldmasse, dels ved fra køberne at indkalde og indfri de af Heidenreich forfærdigede smykker, spænder, pagoder m.m. Det ad disse veje samlede guld afgaves til kunstkammeret, hvorfra det

senere indgik i det kgl. Zahlkammer; her maa det antages at være blevet indsmeltet og dermed for bestandig ukendeliggjort. Vel bestaar teoretisk muligheden, at en og anden stump guldhornsguld endnu kan dukke op; saaledes blev i et auktionskatalog fra 1809 blandt salgsnumrene opført: »en pagode forfærdiget af de stiaalne Guldhorn«, og denne guldhornspagode kan altsaa ikke være bleven tilbageleveret øvrigheden i 1805 (den blev i 1920erne forgæves eftersøgt). Dog, den overvejende sandsynlighed taler for, at intet af dette gamle guld nogensinde vil blive identificeret.

Havde vi endda afstøbninger af guldhornene og dermed vished om, hvordan de i alle enkeltheder saa ud.Den idelige usikkerhed om stilpræg og detailler, der i saa høj grad hæmmer og lammer nutidens granskning af guldhornenes billedverden, vilde da være fjernet. Helt umuligt er det ganske vist ikke, at det sæt afstøbninger, der i sin tid sendtes til professor Böttiger i Dresden, og som senere trods ihærdig eftersøgning ikke har ladet sig opspore, vil dukke op engang i eller udenfor Tyskland. Dette er i virkeligheden vor eneste – og saare ringe – chance for nogensinde at naa til fuld og sikker viden om guldhornenes udseende; thi saavidt vides er der foruden Böttiger-afstøbningerne overhovedet kun taget et eneste sæt, og om dette ved man, at det er tilintetgjort. Det toges i I.C.Spenglers forvaltertid af den italienske gipser Gianelli og sendtes med skib til Rom, til den lærde antikvar kardinal Stephan Borgia; og dette fartøj med sin last gik til bunds ved Korsikas kyst. Men formene da til disse afstøbninger? Havde vi dem, var alt jo endnu godt og vel. Men herom forlyder blot, at de blev slaaet itu, da de havde gjort deres nytte. En temmelig frit udført elfenbenskopi af det lange horn, i sin tid skænket Petersborghoffet og mulig endnu eksisterende i Rusland, besidder vi i afstøbning; men denne kopi er uden værd som kildemateriale.

At altsaa guldhornenes helligdom er bortsvundet, indtil denne stund grundigt ja sporløst, det maa erkendes!

*

Nationalmuseets guldhorns-rekonstruktioner. – Efter fotografi 1954.

Det kan være paa sin plads at omtale de guldhorns-rekonstruktioner af forgyldt sølv, der i aarene 1859–61 paa kong Frederik VII's foranledning og bekostning udførtes i København og af Samme, mod oldsager i gengave, overdroges til Oldnordisk Museum. De befinder sig stadig i Nationalmuseet, hvor de, centralt opstillet i jernalderens »guldværelse«, staar som minde om de tabte originaler.

Haandværksmæssigt er disse rekonstruktioner særdeles fint og dygtigt arbejde. Mesteren herfor var guldsmed Johan Christian Boas, som udførte hornene i sit værksted Adelgade 77 efter bestilling af guldsmed E. F. Dahl, Østergade 53, hvem arbejdet officielt var overdraget. Vel er rekonstruktionerne i nogen grad præget af tidens sirlige smag, og de har den fejl at være ikke saa lidt for store – det lange horns ydre kurve er saaledes godt 12 cm for lang, mundingen ca 5 cm for vid i omkreds – men iøvrigt kan de, i betragtning af opgavens vanskelighed, vel staa for kritik. De er respektable haandværksydelser og de opfylder deres hensigt.

BESKRIVELSE

DET LANGE HORN

Hvad man her først og fremmest har at holde sig til, er Ole Worms egen tekst og tegning fra 1641. At imidlertid tegningen – gengivet her paa planche I – ikke er helt uden mangler, dvs. unøjagtigheder, det indrømmer Worm selv (han giver sin tekniker skylden), og det paapeges for visse detailler af Jørgen Sorterup (1717) vel næst Worm den mand der kendte hornet bedst af selvsyn, samt af J. R. Paulli (1734). Hvilket forlæg (tegning) der har ligget til grund for det af J. Lauerentzen til »Museum Regium« (1710) gjorte stik af guldhornet, der ikke ganske stemmer med Worms, er ukendt, og det samme gælder afbildningen i Pontoppidans Danske Atlas (1763). Under disse givne forhold gør man uden tvivl rigtigst i – som sædvane da ogsaa er – at følge den Worm'ske tegning under hensyntagen til de Sorterup'ske og Paulli'ske rettelser og saa iøvrigt stole paa, at eventuelle endnu bestaaende afvigelser fra originalen kun kan angaa detailler og ikke paa nogen maade være saa grove, at større misopfattelser af billedmotiverne derved er opstaaet; graverende fejl vilde dog Worm selv, og efter ham Sorterup og Paulli, have anmærket. Man bør paa den anden side ingenlunde søge at bortforklare den beklagelige usikkerhed, der nødvendigvis i nutiden maa raade med hensyn til saavel stilpræg som detailler, en usikkerhed der virker saa meget mere generende, som dens omfang ikke lader sig bestemme. Altfor ofte maa selv den omhyggeligste guldhornsforsker føle sig paa gyngende grund.

Om det lange guldhorns tekniske konstruktion og om dets maal giver Worms skrift god oplysning. Hornet var dobbelt, bestaaende af en indre glat skal af ringere (blandet) guld – ifølge Heidenreichs oplysning til politiet kun 12 karat – og en ydre beklædning, der talte ialt 11 brede sammenstødende ringe, disse af rent purt

guld. Det var syv saadanne Kirsten Svensdatter fandt fast indstukket i hverandre, som paa et pølsehorn. Naar Worms tegning tilsyneladende viser 13 ringe, er grunden den, forklarer han selv, at de 2 nederste var leddelt paa midten og derfor syner som 4. Denne ydre beklædning var udvendig smykket dels med smaa paaloddede relieffigurer dels med indpunslede dyrebilleder og geometriske ornamenter. Saavel den indre skals munding som de ydre ringes kanter var formet som en ophøjet rand. Hornet, som havde aaben smalende, var tydeligvis indrettet til at bæres i kæde (ifølge en lokal tradition var i tiden kort før selve hornfundet adskillige kæderinge af guld dukket op og atter bortkommet, vel solgt). Hvad dimensionerne angaar, opgiver Worm hornets ydre kurve til 2 fod og 5 tommer (75.83 cm), dets indre kurve til 2 fod og 1 tomme (65.39 cm), mundingsomkredsen til 1 fod (31.39 cm), mundingsdiameteren til 4 tommer (10.44 cm). Efter flere samstemmende opgivelser var vægten 205 lod = 6 pund 13 lod (3202.8 gram).

Det lange horns dekoration kan beskrives som følger.

Den ydre beklædnings syv øverste ringe eller bælter var smykket dels med omløbende rækker af paaloddede *relieffigurer* dels med *indpunslede ornamenter,* disse sidste tilsammen dannende et slags finere lettere bundmønster. At denne indpunslede mønstring er blevet til før relieffigurerne, synes at maatte fremgaa af, at disse paa Worms stik adskillige steder skærer ind over og dækker punslingen. De nederste fire (tilsyneladende seks) ringe har manglet reliefprydelse men til gengæld haft en enkel udpyntning bestaaende af bølgebaand og rette linier i hornets længderetning.

Ring 1. Denne øverste bredere ring har haft *to omløbende rækker relieffigurer.* Den øvre række var inddelt i følgende fire grupper: – *1.* mellem to slanger en knælende frontal mandsfigur med oprakte arme; – *2.* et firføddet profiltegnet venstrevendt dyr med skægget menneskehoved (foran hvilket en bold svæver i luften) er anbragt siddende mellem to mod hinanden vendte ligeledes profiltegnede siddende mandsfigurer med oprakte arme; – *3.* flankeret af to slanger ses ved siden af hinanden to figurer, den ene en mod højre gaaende mand med oprakte arme og med

en lang enægget kniv hængende ned fra venstre haand, den anden en lodret stillet stor fisk med en hakkende ørn paa ryggen; – *4.* den samme mod højre gaaende mandsfigur, dog uden kniven, og den samme fisk med ørnen.

Den nedre række har haft følgende fem grupper: – *1.* en siddende venstrevendt mand mellem to slanger; – *2.* en knælende frontal mandsfigur med oprakte arme: samme figur som nr. 1 i den øvre række, dog med den forskel at venstre haand mangler; – *3.* et profiltegnet venstrevendt firfødtdet dyr, som øvre rækkes nr. 2, med skægget menneskehoved (foran hvilket en skraatbeviklet stav svæver i luften) er anbragt siddende mellem to mod hinanden vendte ligeledes profiltegnede siddende mandsfigurer, hvoraf den ene, foran menneskedyret, er smykket med halsring, mens den anden, bag menneskedyret, fastholder dette ved en strikke om dets hals; – *4.* paa ryggen af en vandret anbragt fisk staar profilvendt mod venstre menneskedyret med det skæggede hoved; – *5.* foran en slange sidder en venstrevendt mand med oprakte arme.

Det kan bemærkes, at alle mandsfigurer i begge rækker, saavel de staaende som de siddende, har været fremstillet nøgne, samt at de siddende alle har været profiltegnede med kun een arm og eet ben.

Ring 1's indpunslede ornamenter har bestaaet af to vandrette sammenslyngede *slanger,* hver med hoved i sin retning, samt af seks *firbladblomster.* Alle disse ornamenter har været anbragt paa ring 1's midte som skille mellem de to relieffigurrækker. Desuden var langs ringens overkant (ligesom tæt under hornets munding) indpunslet *en rad trekanter.*

Ring 2. Her har været ialt fem *relieffigurer,* nemlig: – *1.* en lodret anbragt profiltegnet nøgen rytter (hvis langhalede hest springer opad i retning mod hornets munding) med tøjle i venstre haand bredbladet spyd i højre og udstyret med samme karakteristisk opadvendte skæggede hoved som menneskedyret paa ring 1; – *2.* en nøgen mod højre løbende (dog nærmest frontal) mand med en skraat nedad- og indadvendt dolk eller lansespids i hver hånd; – *3.* en nøgen mod højre gaaende mand i profil (af armene kun højre tegnet) med bue og med pilen lagt an til skud, som det synes mod den følgende figur; – *4.* et stort løbende firfødtdet dyr (hest, hind?) i profil, anbragt lodret i samme retning som rytteren nr. 1; – *5.* med ryggen til nysbeskrevne dyrefigur en gaaende skægget langhaaret mand i fodsid kappe, bærende et stort horn i højre haand (mulig har denne figur at gøre med rytteren nr. 1).

Ring 2's indpunslede ornamenter har bestaaet af: dels et par lodret anbragte krydslagte *slanger* med hoved hver sin vej (slanger af samme art som parret paa ring 1: samme flade ovenfra sete hoved med antydet øjepar og gab); dels et lodret stillet ejendommeligt *dobbeltdyr* med ét højrevendt hoved opadtil ét venstrevendt nedadtil; dels tre lignende *fantasidyr* med menneskelig overkrop og slangeformet underkrop (»elementaraander« siger Hans Brix): et med højrevendt dyrehoved, to parvis opstillet med sammenflettede haler og, som det synes, med menneskehoveder; dels endelig en lang lodret stillet *slange* med slynget krop og hale og med nedadvendt profildrejet hoved. Langs ring 2's overkant er indpunslet *en rad trekanter.*

Ring 3. Ialt fem *relieffigurer* fordelt i tre grupper: – *1.* to nøgne mænd med spredte ben og med udbredte arme, opstillet i frontalt hagekorsskema, den ene staaende, med en opadvendt bredbladet enægget kniv i højre haand, den anden vaabenløs, anbragt (med hoved tilhøjre) paatværs, saaledes at hans længdestribede maveparti synes at bue øskenagtigt ud mod beskueren (denne vandrette figur holder sig med højre haand fast i sin partners venstre skulder); – *2.* en lodret anbragt kentaur med udbredte arme, løbende opad mod hornets munding (hestebagkroppen i profil, overkrop og hoved frontale); – *3.* to nøgne mænd, begge forsynet med gabende dyrehoved, fægtende mod hinanden, den ene med krumsværd (?) den anden med langskaftet økse. – Om gruppe *1.* har Paulli, det korte guldhorns publikator og aftegner, den vigtige bemærkning, at Worms tegning her dels har misdannet kniven (»forestillet Kniven af een anden Facon«) dels misforstaaet den hele gruppe, idet den tværlagte mandsskikkelse i virkeligheden, ligesom paa det korte horns tilsvarende gruppe, ligger bagved den staaende mand, ikke foran, hvorved det viser sig, at hvad der synes at være samme vandrette mandspersons mavestriber (der kunde opfattes som opsprætningsflænger) i virkeligheden er den staaende mands bælte.

Ring 3's indpunslede ornamenter har været følgende: fem dels vandrette dels lodrette *slanger* med hoved set i profil eller ovenfra (to af dem sammenslyngede, med hoved hver sin vej); et *fantasidyr* (»elementaraand«) med menneskelig overkrop og hoved. Langs ring 3's overkant den sædvanlige *trekantrad.*

Ring 4. Ialt fire *relieffigurer,* nemlig: – *1.* en mand i frontal stilling med udbredte ben og arme, i højre haand en kølle, i venstre en økse; – *2.* et firføddet dyr, vel en hund, profiltegnet, løbende mod højre; – *3.* et stort løbende firføddet dyr i profil, anbragt lodret i retning mod hornets munding; – *4.* et langhalet firføddet dyr, profiltegnet, staaende oprejst paa bagbenene, vendt mod venstre (eet bagben og eet forben tegnet).

Ring 4's indpunslede ornamenter: fire vandrette *slanger* med hoved i profil, to af dem sammenslyngede med hoved hver sin vej; et liggende *fantasidyr* (»elementaraand«). Et enkelt *firblad.* Langs ring 4's overkant: *trekantrad.*

Ring 5. Ialt syv *relieffigurer* i to grupper: – *1.* et lille haleløst firføddet dyr (hundehvalp eller bjørneunge eller abe) er tegnet siddende i venstrevendt profil under en firkantet med bukler udsiret ramme, der holdes af to nøgne mænd, en fra hver side (hver har to ben tegnet, men kun een arm); – *2.* mellem to store slanger staar oprejst paa sin hale en fisk, og foran hovedet af slangen tilhøjre ses en lille slangeunge.

Ring 5's indpunslede ornamenter: fire vandrette eller lodrette *slanger* med hoved i profil, to af dem sammenslyngede med hoved hver sin vej. Langs ring 5's overkant: en *trekantrad* og under den et omløbende meget tæt tegnet *zigzagbaand.*

Ring 6. Ialt fire *relieffigurer,* nemlig: – *1.* et firføddet dyr, vel en hund, profiltegnet, løbende mod højre; – *2.* et hoved, eller en maske, set forfra, med haaret skilt i midten og redt ud symmetrisk med en svunget lok til hver side, og med stort volutformet hageskæg (?); – *3.* et firføddet langhalet dyr, vistnok en hest, profiltegnet, løbende mod venstre; – *4.* et stiliseret blomsterornament, symmetrisk dannet med to udbuede bægerblade om en midtknop (»fransk lilie«). – Spredt over grunden ses adskillige som det synes kraftigt indmejslede smaa fyldornamenter, nemlig: en ottetakket stjerne, to firtakkede stjerner, en volutformet blomst.

Rings 6's indpunslede ornamenter: langs overkanten den sædvanlige *trekantrad* og tæt derunder to omløbende tætte *zigzagbaand* af samme art som det paa ring 5.

Ring 7. Ialt seks *relieffigurer* i tre grupper: – *1.* to ens dyrefigurer (med lang hale eet forben og profilhoved) er lodret anbragt med hovederne op og ned og med halerne berørende hinanden; – *2.* to ens dyre-

figurer, ganske som foregaaende; – *3.* mellem disse to grupper ses et ejendommeligt ornament bestaaende af to vandrette stave (if. Sorterup ikke dødningeben som paa Worms tegning), fra hvis midtpartier udgaar, nedad og opad, to firkantede plader (hver med 3 nitnaglehoveder), saaledes at (if. Sorterup) den øvre stavs plade gaar lidt henover den nedres.

Ring 7's indpunslede ornamenter: en lodret *trekantrad,* to lodrette *bølgebaand* samt ni smaa *ovale figurer* (if. Sorterup ikke hjerteformede) i lodret række.

Jørgen Sorterup bemærkede i sin tid (1717), ved sin nøje undersøgelse af dette lange horn, tre huller, et »i dend mindste Circkel og et par i den største«, hvorom han siger, at »de af Guldsmidden ere banckede need og slettede«, men at der efter hans mening i dem har siddet nitnagler eller hanke til befæstelse af en bærekæde. Saadanne ringformede smaahanke er (vel derfor) af guldsmed Boas anbragt paa rekonstruktionen af det lange horn, to tæt under mundingen, en ved hornets smal-ende.

DET KORTE HORN

Der kendes af dette horn fire indbyrdes uafhængige afbildninger, gjort direkte efter originalen. Ældst er vistnok et lille kobberstik gengivet i »Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen« 1734, no. 12, d. 27. juni, altsaa kun godt et par maaneder efter at hornet d. 21. april var kommet for dagen. Andenpladsen i den kronologiske række indtager muligvis den tegning, der nu foreligger som (udateret) kobberstukket blad i kgl. bibliotek; den er udført, vistnok 1734, af flensborglægen Georg Krysing, assessor i Kiels medicinske fakultet. Se her planche III. Dernæst skal nævnes den ubetinget bedste af de fire afbildninger, den der udfærdigedes af kammerraad, rentekammerarkivar J. R. Paulli som illustration til den beskrivelse af det nyfundne guldhorn, som kong Christian VI paalagde ham at forfatte; til denne beskrivelses første (tyske) udgave, hvis dedikation er dateret 23. december 1734, er tegningen vedføjet som kobber (ligeledes til den

aaret efter udsendte og med et tillæg forstørrede danske udgave). Se her planche II. Den fjerde afbildning endelig er et stik udført 1734 eller 35 af R. Frost og udgivet januar 1736 af Altonaboghandleren P. L. Ernst Gutacker (derefter tilføjet Tønderadvokaten B. Grauers nedenfor s. 70 nævnte skrift fra 1737).

Hvilken af disse fire gengivelser der maa betragtes som den paalideligste – altsaa som bedste kilde for et studium af, hvordan den tabte originals billeder og ornamenter kan antages virkelig at have set ud – det kunde være vanskeligt at afgøre, hvis de fire tegninger havde været hverandre nogenlunde jævnbyrdige i kvalitet. Som forholdet imidlertid er: tre mere eller mindre usikkert gjorte til tider noget sjusket virkende gengivelser overfor én præget af omhu og redelighed, da maa man foretrække sidstnævnte, og det er Paullis. Hertil kommer nu, at Paulli selv i sin tekst ret udførligt kommer ind paa de principielle overvejelser, der har ledet ham under arbejdet: han har med hensyn til ornamentale detailler (randfrisen f.eks.) ikke anset det for nødvendigt »at eftertælle eenhver Streeg og Prik«, ihvorvel der mulig maatte findes folk, der vilde forlange »at man, ved at afcopiere dette Horn lige saa lidet burde forbigaa een Prik, som om man afskrev den Hebreiske Bibel«; paa den anden side mener han ikke paa nogen vis at have forset sig i den nøjagtige gengivelse af »Billedernes Stelling, Tegning og Proportion«. Interessant er her bemærkningen om hans bestræbelser for i sin tegning at iagttage stilistisk troskab; han har, siger han, skønt han selv meget vel kunde tegne bedre, holdt sig nøje til originalen, »paa det man ey skulde forleede Antiqvitetens Kiendere paa de urigtige Tanker, ligesom dette Horn maatte være fabriqveret paa saadan Tiid og Sted, da Konsten haver været i Floor«, – et vigtigt udsagn og gældende vidnesbyrd om forfatterens redelighed.

Der hersker da ogsaa blandt forskerne i det store hele enighed om fortrinsvis at holde sig til Paullis tegning hvad stilen og figurmotiverne angaar. Om de ornamentale randfriser giver derimod Krysings tegning ubetinget bedst besked.

Om det korte guldhorns teknik og dimensioner er oplysnin-

gerne ikke saa gode som tilfældet var ved det lange horn. Dog har Paulli i sin tekst, hvor han taler om hornets brud-ende, den bemærkning at »den yderste Skal« for de to nederste ringes vedkommende paa grund af det skete voldelige brud »lader sig trække af«, hvorved man »faaer Leylighed at kiende Forskiæl paa det indre og ydere Guld«. Heraf tør sluttes, at tekniken har været den samme for begge horn: et indre glat konisk rør omsluttet af dekorerede ringe, der tilsammen dannede en ydre skal. Om det korte horns dimensioner foreligger ingen opgivelser, men om vægten meddeler Paulli, at hornet, efter kongelig befaling vejet, befandtes at holde 7 pund og 11 lod, altsaa 30 lod mere end hornet fra 1639, skønt dette jo var længere. Da der intetsteds siges noget om, at det korte horn har været mere tykvægget end det lange, maa sluttes, at det har været noget større. Ogsaa det korte horn har haft bærekæde at dømme efter de to sværdbærende figurer i øverste ring, der i modsætning til alle andre relieffigurer paa hornet har været paanittet, ikke loddet, og saaledes at en nit paa hver af de to figurer gennemborer henholdsvis over- og underkrop, mens den midterste part af kroppen hos begge er udbuet som en øsken til leje for snor eller kæde.

Det korte horns dekoration kan beskrives som følger.

Tæt under mundingen var indristet en omløbende *32 runers indskrift,* hvorom nærmere nedenfor. Her skal blot bemærkes, at mens risteren har udstyret 26 af sine runer med dobbeltkontur og indre skravering, har han tegnet de 6 sidste med tynd enkeltstreg og samtidig klemt dem sammen, øjensynlig af pladsmangel: han har forregnet sig; – et ikke ganske sjældent fænomen iøvrig i runeindskrifternes verden.

Den ydre beklædnings fem bevarede ringe eller bælter var smykket dels med omløbende rækker af paaloddede *relieffigurer* dels med *indpunslede ornamenter.* Disse sidste har haft en noget anden karakter end de tilsvarende fra det lange horn. Der synes ikke, som paa dette, at kunne være tale om noget sammenhængende selvstændigt bundmønster, indslaaet før paalodningen af relieffigurerne – man kan saaledes ikke paavise noget eksempel paa, at disse griber ind over punslingen – og paa den anden side har aabenbart her paa det korte horn punslingsdekorationen

skullet virke som typisk fyldornamentik, udsmykkende og neutraliserende de mellem relieffigurerne værende, man fristes til at sige: de som følge af relieffigurernes anbringelse opstaaede, tomrum. Det er nemlig flere steder aldeles tydeligt, at anbringelsen af fyldornamenterne er foretaget under hensyn til relieffigurerne. Med andre ord man faar det bestemte indtryk, at paa det korte horn har relieffigurerne siddet paa deres plads, da punslingsornamentiken blev til; denne synes at forudsætte hine. Man vil videre bemærke, at det korte horns indpunslede ornamenter har haft deres egen art: ingen slanger ingen »elementaraander« som paa det lange horn, men firføddede dyr fisk og forskelligtformede stjerner.

Ring 1. Denne øverste bredere ring har haft ialt syv *relieffigurer* fordelt i to grupper: – *1.* et par ensdannede frontalt anbragte nøgne mænd med udbredte arme, med benene adskilte og let bøjede i knæene, hver med et opadvendt sværd i højre haand, et stjerneprydet rundskjold i venstre, en ring om halsen, og hver med kroppen formet som en udhvælvet ornamenteret øsken udspændt (som ovenfor nævnt) mellem henholdsvis brystets og underlivets nitnagle; – *2.* et par ensdannede frontalt anbragte nøgne mænd med udbredte arme, med benene adskilte og let bøjede i knæene, hver med to lange svagt buede horn paa hovedet (manden til venstre bærer i højre haand et nedadvendt spyd, i venstre en ring og en opadvendt stav – muligvis betegnende udstyret til ringspil eller tøndebaandsleg – mens hans partner i højre haand holder en opadvendt segl (?), i venstre en opadvendt stav), og dette mandspar flankerer en med dobbelt kontur randet profiltegnet gevirprydet hjort, vendt skraat opad mod højre og omgivet af to profiltegnede hinanden modvendte springende hunde.

Det bemærkes, at alle profiltegnede reliefdyr, her som paa hornet i det hele taget, har været fremstillet med kun eet forben og eet bagben.

Ring 1's indpunslede ornamenter har bestaaet af: seks profiltegnede *firføddede dyr;* en *fisk;* tyve *stjerner;* fem *triskeler;* hertil to randfriser, en øvre og en nedre. De firføddede dyr, som er spidsørede korthalede eller helt haleløse, kan være hunde eller grise eller ulve; de er anbragt vandret skraat eller lodret, venstre- eller højrevendt. Fisken er tegnet lodret staaende paa halen. Stjernerne er fordelt i to uregelmæssige vandrette rækker (hver paa ni), en foroven en forneden, dertil to flankerende det sværdbærende mandspar; stjernernes takker, hvis antal varierer mellem 4 og 12 (dog ingen 5, 10 eller 11), afsluttes i smaakredse eller (i to til-

fælde) vinkler. Af triskelerne er tre grupperet regelmæssigt omkring den ringbærende mands horn. Den øvre randfrise har været dannet af en tæt omløbende række af nedadvendte smaaspidser, hver enkelt anbragt mellem to smaakredse, mens den nedre randfrise har bestaaet af en tilsvarende række lignende smaaspidser, her dog opadvendte og foroven indbyrdes forbundet ved en vandret zigzaglinie. Et omløbende fletbaand er indlagt mellem denne nedre randfrise og ring 2's øvre.

Ogsaa for de indpunslede ornamenter gælder det, ikke alene i ring 1 men paa hele hornet, at de firføddede dyr har været tegnet med kun eet forben og eet bagben.

Ring 2. Her har været ialt otte *relieffigurer,* fordelt i fire grupper: – *1.* en i kort kofte klædt, med livring og halsring udstyret, mod højre gaaende mand i profil (af armene kun højre tegnet), med bue og pilen lagt an til skud, muligvis mod den følgende gruppe; – *2.* en i profil set med dobbelt kontur tegnet hind, vendt skraat opad mod højre, dies af sit kid (ligeledes profiltegnet og vendt modsat moderen); – *3.* en lodret stillet slange med opadvendt hoved og med et æg i gabet anfaldes af to mindre (venstrevendte) slanger, der med snuderne berører dens bug; – *4.* en frontalt stillet trehovedet mand, med adskilte i knæene let bøjede ben og med prydkæde om hver af de tre halse, holder i højre haand en skæftet økse, i venstre et baand, hvis anden ende naar til forbenet af en profiltegnet venstrevendt stejlende buk med hageskæg og eet langt horn.

Ring 2's indpunslede ornamenter har bestaaet af: fire profiltegnede *firføddede dyr* med spidse ører; en skraat nedad mod venstre anbragt *fisk* med en hakkende venstrevendt *ørn* paa sin ryg; tretten *stjerner;* to *triskeler;* et skraat opad mod venstre rettet *kornaks;* hertil to *randfriser,* en øvre og en nedre. Af de firføddede dyr er eet lille og haleløst (lodret anbragt), to lidt større, korthalede (venstrevendte) – og om disse tre dyr gælder, at de hører til samme ubestemmelige art som de tilsvarende paa ring 1 (hunde eller grise eller ulve) –; det fjerde firføddede dyr (venstrevendt) er et besynderligt fantasivæsen med to tynde fugleben og lang tyk i savtakker afsluttet hale. Stjernerne er fordelt i en vandret uregelmæssig række foroven (ialt ni) samt fire enkeltvis anbragte; deres takker, hvis antal varierer mellem 4 og 12 (dog ingen 5 eller 6), afsluttes i otte tilfælde i smaakredse, i tre tilfælde i vinkler. De to triskeler er placeret en paa hver side af den stejlende buk. Kornakset staar mellem trehovedmanden paa den ene side og gruppe 3's smaaslanger paa den an-

den. Den øvre randfrise har været dannet af to tætte omløbende rækker af nedadvendte smaaspidser, forneden forbundet ved en vandret zigzaglinie, mens den nedre randfrise har bestaaet af en enkelt aaben (mindre tæt) omløbende række af lignende, her opadvendte smaaspidser. Et omløbende ret bredt baand, bestaaende af to hinanden krydsende dobbeltzigzaglinier begrænset af vandrette dobbeltlinier, er (paa Krysings tegning) indlagt mellem denne nedre randfrise og ring 3's øvre.

Ring 3. Ialt otte *relieffigurer* fordelt i fem grupper: – *1.* to mænd med spredte ben og udbredte arme, opstillet i frontalt hagekorsskema, den ene staaende, med et smalt bælte om livet, ellers nøgen, og med et opadvendt tveægget sværd i højre haand, den anden, vaabenløs og klædt i kort kofte, anbragt (med hoved tilvenstre) vandret paatværs, saaledes at hans krop gaar bag om den staaende figurs mens hans venstre haand holder fast i partnerens højre skulder (denne gruppe i hagekorsskema er ensdannet med den tilsvarende paa det lange horns ring 3, blot med den forskel at dér den vandrette figur var nøgen og havde hoved vendt mod højre); – *2.* en profiltegnet lodret stillet højrevendt rytter, klædt i kort kofte og livring, med kort opadvendt spyd i den fremstrakte højre (under hestens buede hals to smaacirkler, maaske tøjleringe), holdende overfor en profiltegnet siddende venstrevendt hjort, gevirprydet og med udhængende tunge (aabenbart altsaa døende, »forendt«); – *3.* en profiltegnet lodret stillet højrevendt slange med spiraloprullet krop, med aabent gab og tunge, synes at bære paa sine kæber et ornament formet som en »fransk lilie«, hvis stilk forneden er volutagtig udsvajet til begge sider (symmetrisk); – *4.* en profiltegnet lodret stillet kentaur med frontalt drejet hoved, med udbredte arme og ornamenteret krop; – *5.* et profiltegnet lodret stillet højrevendt dobbeltdyr, sammensat af to hesteforkroppe, den ene med opadvendt den anden med nedadvendt hoved, begge med kun eet forben.

Ring 3's indpunslede ornamenter har været følgende: fire paa halen lodret staaende *fisk,* parvis stillet over og under hinanden; otte *stjerner;* en kort lodret *spirallinie* (anbragt over hjorten); otte lodrette *finere spirallinier,* kortere eller længere (spredt anbragt over ringfladens ene halvdel); en lodret række fine *smaacirkler* (anbragt under rytterens skulder); hertil to *randfriser,* en øvre og en nedre. Af stjernerne staar tre ved gruppe 1, tre langs dobbeltdyrets ryg i lodret række, to under kentauren; deres takker, hvis antal varierer mellem 4 og 7 (dog ingen 5), afsluttes i

tre tilfælde i smaakredse, i tre i vinkler. Den øvre randfrise har bestaaet af en omløbende række nedadvendte smaaspidser, den nedre af to omløbende rækker smaakredse indbyrdes forbundet ved en zigzaglinie. Mellem denne nedre randfrise og ring 4's øvre er (paa Krysings tegning) indlagt et baand med dobbeltzigzag ganske som det ovenfor beskrevne tilsvarende baand mellem ringene 3 og 2.

Ring 4. Ialt fire *relieffigurer* i tre grupper: – *1.* en frontalt staaende nøgen mand med udbredte arme og med adskilte, i knæene let bøjede ben holder i venstre haand en kornsegl (?), i højre en tømme, hvis anden ende berører mulen af en profiltegnet højrevendt opsadlet hest; – *2.* et profiltegnet skraat opad mod højre vendt firføddet dyr med lang hale (hund eller ulv); – *3.* et profiltegnet højrevendt firføddet dyr med kort hale (hund).

Ring 4's indpunslede ornamenter: to profiltegnede højrevendte *firføddede dyr* med spidse ører og kort hale (af samme ubestemmelige art som de tilsvarende paa ringene 1 og 2: hunde eller grise eller ulve); to hinanden modstillede profiltegnede pikkende *fugle;* tre paa halen lodret staaende *fisk,* de to parvis stillet, over og under hinanden; fem *stjerner,* heraf de fire stillet paa vandret række foroven, den femte under hestens bagpart; to *triskeler;* to lodrette *fine spirallinier,* en lang og en kort, begge anbragt mellem manden og det langhalede dyr (hund eller ulv); hertil to *randfriser,* en øvre og en nedre. Af stjernerne er to ottetakkede, tre firtakkede; paa sidstnævnte tre afsluttes takkerne i smaakredse (ligesaa de to øvre takker paa den største af triskelerne). Den øvre randfrise har bestaaet af en omløbende række smaakredse, hvorunder en række vinkler, hvorunder atter en række af vekslende smaakredse og vinkler; den nedre har været en omløbende række opadvendte smaaspidser. Mellem denne nedre randfrise og ring 5's øvre er (paa Krysings tegning) indlagt et baand med dobbeltzigzag ganske som de ovenfor nævnte to tilsvarende baand mellem henholdsvis ringene 4 og 3 og ringene 3 og 2.

Ring 5. Fem *relieffigurer* i fire grupper: – *1.* en mod højre løbende kofteklædt mand, med underkrop i profil, overkrop frontal, med udstrakt venstre arm (venstrehaanden mangler) og nedadstrakt højre, hvis haand berører den bagud- og opadsvungne højre fod; – *2.* en staaende, frontal, i kort kofte klædt mand, med en smule adskilte og i knæene let bøjede ben og med udbredte arme, holder i hver haand en skraat ned-

og indadvendt dolk; – *3.* en i kort kofte klædt, mod højre gaaende mand i profil (af armene kun højre tegnet), med bue og pilen lagt an til skud, muligvis mod den følgende gruppe; – *4.* under et menneskehoved en face, hvis haar er redt ned og ud i to korte symmetriske fletninger, er tegnet frontalt, set fra for- eller bagside, en figur (med en lodret flænge midt i), der kan være ment som et menneske med udbredte arme og ben men uden tydeligt hoved, eller som et udspilet dødt dyr (bjørn).

Ring 5's indpunslede ornamenter: fire paa halen lodret staaende *fisk,* parvis stillet, over og under hinanden; otte firtakkede *stjerner* (seks foroven i vandret rækket og en paa hver side af nederste figur i gruppe 4), hvis takker i tre tilfælde er afsluttet i smaakredse, i tre i vinkler; tre lodrette *fine spirallinier,* en til venstre, to til højre for manden med dolkene (sidstnævnte to linier løber i hinandens forlængelse og er utvivlsomt ment som een sammenhængende, kun brudt af hensyn til mandens venstre haand der ellers kom i vejen); hertil en *randfrise* foroven, som har bestaaet af en omløbende række nedadvendte trekanter, hver afsluttet i spidsen med en lille kreds.

Ring 5 har forneden været begrænset af en uregelmæssig brudlinie, fremkommet da hornet knækkedes i oldtiden.

I sin bog om guldhornene, fra 1945 (se litteraturliste), søger dr. S. A. Andersen at sandsynliggøre, at hornene har været snoede, som oksehorn. Denne anskuelse lader sig nu ikke underbygge ved noget bevis, og den er saa meget mindre antagelig, som jo gamle museumsdirektør Chr. Jürgensen Thomsen, der først døde i 1865, uden nogen tvivl, dersom de originale guldhorn virkelig havde været snoede, vilde have gjort indsigelse mod rekonstruktionerne, da disse i 1861 blev færdige og opstilledes i museet. Det er simpelthen umuligt at tænke sig andet. Der kan i denne forbindelse gøres opmærksom paa, at arkæologen Vilhelm Boye i »Nationaltidende« for 30. april 1890 skriver følgende:

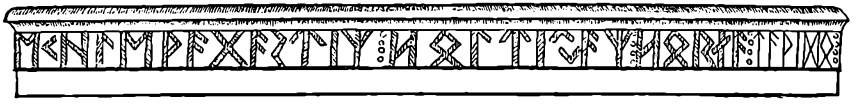
»Kong Frederik VII ønskede at lade forfærdige Efterligninger af begge Horn, som da bleve udførte efter de formentlig paalideligste Afbildninger og Beskrivelser deraf. Konferentsraad C. J. Thomsen, som ydede sin værdifulde Bistand dertil, thi som ungt Menneske havde han flere Gange undersøgt Hornene, erklærede

imidlertid, at man kun tildels kunde stole paa de existerende Afbildninger, der jo ere udførte paa Tider, da man ikke tog det saa nøie med sligt som nutildags.«

Her oplyses altsaa til overflod, at »Gamle Thomsen« selv har haft indseende med rekonstruktionernes tilblivelse eller dog givet raad med hensyn til de forlæg der af guldsmeden burde følges. Udelukket derfor, at de originale guldhorn har haft snoet form.

RUNEINDSKRIFTEN

Paa det korte guldhorn har der tæt under mundingen, i en enkelt omløbende række, staaet følgende runeindskrift (kendt fra Krysings Paullis og Frosts tegninger, her gengivet efter Paulli):

ekhlewagastiR	⁘	holtijar	⁘ horna	⁘ tawido ⁘
jeg Lægæst		Holtes søn	hornet	gjorde
		eller		*eller*
		fra Holt		lod gøre

Denne læsning af indskriften, saa enkel og ligetil den fremtræder, forudsætter ikke desmindre langvarig udvikling og modning indenfor runologien. Gennem den første menneskealder efter indskriftens fremkomst i 1734 var læsningsforsøgene naturligt nok famlende og fantastiske, som dette vil fremgaa af efterfølgende korte oversigt (hentet fra P. E. Müllers guldhornskrift 1806).

Det første forsøg, fremsat allerede i selve fundaaret, skyldtes en anonym svensk lærd, der i »Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen« for 10. september 1734 læste indskriften saaledes: »Fra Norge paa den tid da Lim(fjords)forsamlingen holdtes«. – Denne svensker modsagdes kort efter at islændingen Jón Olavson (utrykt manuskript), der ansaa indskriftens sprog for oldtysk og fik følgende ud af sin læsning (begyndende med ordet tawido): »Tepixo Mualmpu ejer det gyldne horn«. – En anonym lærd (utrykt manuskript, mulig af en holstensk gejstlig) tydede i 1735 som følger: »Den Tid foer Rollo til Northin (Northumberland) Saltyrom (Irland) Sarrako (Sarkland dvs. Afrika) eller Sarno (Guernsey)«. – Advokaten B. Grauer i Tønder gav 1737, i sit af Hans Gram

samme aar skarpt kritiserede skrift, denne tydning: »Møgeltønders Helligdoms Horn at blæse udi«. – Riberektoren Janus Hansen læste i 1768 (utrykt skoleprogram): »Levgild lod Giestebud holde med dem to horn«.

De sidste aartier før tyveriet 1802 bragte ingen nye indskrifttolkninger eller overhovedet nævneværdige studier over guldhornene. Og tilsvarende gælder for den følgende menneskealder. Først med J. H. Bredsdorffs afhandling 1836, har man sagt, begynder den videnskabelige behandling af guldhornsindskriften. Hans tydning »Jeg Hleva for gæsterne fra skovene (eller fra Holsten) gjorde hornene« – blev udgangspunkt for meningsudveksling de følgende aar mellem nordiske og tyske forskere, og da tidens fylde kom, gav saa nordmanden Sophus Bugge 1865 en formulering og tolkning, der ligger ganske nær den nu almindeligt gældende ovenfor citerede læsning. Af den siden da førte diskussion er der grund til at fremhæve visse punkter.

I 1899 fremsatte Vilhelm Thomsen den anskuelse, at guldhornsindskriftens sidste ord »tawido« ikke burde oversættes ved »gjorde« i den almindelige betydning »forfærdigede«, »udførte«, eftersom det næppe kunde staa for andet eller mere end »færdiggjorde«, »bearbejdede«, »reparerede«. Herefter skulde altsaa Lægæst ikke have lavet hornet, men vel f.eks. udsmykket eller istandgjort det (jfr. S. A. Andersens nedenfor refererede teori). Denne opfattelse vandt dog langtfra ubetinget tilslutning og mødte senere en del vægtige indvendinger fra filologen Karl Martin Nielsen, der i en afhandling 1940 i nogen grad afsvækkede beviskraften i Vilhelm Thomsens nordiske materiale. Men paa den anden side, noget bevis for berettigelsen af den hidtidige oversættelse lod sig vanskeligt opdrive.

Sagen har betydning forsaavidt som det synes klart, at dersom indskriftens sprog er nordgermansk og altsaa Lægæst i denne dialekt erklærer sig som hornets forfærdiger, maa dette veje stærkt i vægtskaalen til fordel for den mening, at hornet er nordisk, mens omvendt en saadan støtte bortfalder, hvis han med sin ind-

skrift kun attesterer sig som sekundær horn-færdiggører, – hvad saa end dermed skal forstaas.

Til denne diskussion kunde imidlertid en nyopdukket runeindskrift give et afgørende bidrag. En æske af træ, fundet 1947 i en mose i Stenmagle sogn paa Sjælland – en æske vel at mærke uden ornamenter og uden spor efter reparation eller nogen slags tilføjelse – viste sig at bære, nederst paa en af langsiderne, følgende korte indskrift, ridset med runer: hagiradaR tawide. Hvilket er: »Hagraad gjorde« (nemlig æsken). I æskens indskrift, saavel som i guldhornets, er anvendt verbet »taujan«. Formen »tawide« er dette verbums datid 3. person ental, mens hornets »tawido« er datid 1. person ental, afhængigt af »ek« jeg. Da nu den simple træ-æske ikke byder anden oversættelsesmulighed end »gjorde« i den gængse betydning »udførte«, maa det være berettiget at gengive guldhornets »tawido« paa samme maade simpelthen ved »gjorde«. – Det er forstaaeligt, at en enkel 3. persons signatur var nok for en almindelig æske af træ, mens en pompøst betonet jegmesterformel med nævnelse af fader (eller hjemsted), og af pragtgenstanden selv, maatte til overfor et guldhorn.

Ordet »horna« oversattes i ældre tid undertiden »Hornene« (saaledes f.eks. af ovennævnte Bredsdorff). Der er dog nu blandt filologerne enighed om at betragte »horna« som ental. Flertalsformen maatte lyde »hornu« (eller »hurnu«).

Hvem eller hvad Lægæst har været, ved vi ikke noget om, naturligvis. Om han var runekyndig eller ej, om han var slet og ret guldsmeden der »gjorde« hornet, eller mulig guldsmedens herre stormanden der »lod gøre« det, lader sig ikke sikkert sige. Ej heller, hvorvidt eller i hvor høj grad man bør lægge magisk indhold i mestersignaturen. Herom er meningerne delt (argumenter for og imod er anført i det danske runeværk fra 1942), idet en yngre generation indenfor runologien har valgt at reagere ret kraftigt mod visse forgængeres klippefaste tro paa den runerne tilskrevne hellighed og magiske trolddomskraft.

Hvad guldhornsindskriftens sprog angaar enes de fleste forskere om at betegne det som nordgermansk (nordisk) og placere

det i folkevandringstid i almindelighed, uden at dog indtil videre en nøjere tidsbegrænsning er mulig. Denne mener sig derimod arkæologien i stand til at give.

Ikke uden skarpsind er den – indtil videre ubevislige – formodning, som S. A. Andersen har fremsat til forklaring af det korte horns to nederste billedringes relative korthed, nemlig at der oprindelig mellem dem og de øvrige tre ringe har været to, der engang i oldtiden af en eller anden grund, maaske beskadigelse, blev fjernet, hvorefter hornet, istandsat med kun fem billedringe ialt, af sin reparator Lægast forsynedes med sin hertil sigtende runeindskrift. Denne hypotese, der ifald den bevistes vilde give ordet »tawido« den betydning Vilhelm Thomsen krævede, maa henstaa, men er værd at erindre.

DATERING OG HERKOMST

Siden 1914, da den svenske arkæolog Oscar Almgren gjorde opmærksom paa, at visse nordiske metalsmykker, de saakaldte sølvblik-fibulaer, fra sen folkevandringstid udviser den samme ejendommelige dekorationsmaade, som guldhornene har, med indpunslede ornamenter og paasatte relieffigurer side om side, har der ikke blandt arkæologer hersket synderlig tvivl om guldhornenes omtrentlige datering, saa meget mindre som Almgrens paavisninger yderligere kunde bestyrkes ved M. B. Mackeprangs undersøgelser i 1936. Det aarhundrede, hvortil guldhornene ad denne vej kan henvises, er det femte efterkristelige, snarest dettes første halvdel, ca. 400–450. Og ind under denne tidsbestemmelse lader runeindskriften sig uden vanskelighed føje.

Mens saaledes den absolute kronologi synes ret vel belyst, er spørgsmaalet om de to guldhorns indbyrdes aldersforhold endnu ikke sikkert løst. Hvilket horn er vel ældst, det lange eller det korte? Overfor dette problem maa for det første bemærkes, at den finske kunsthistoriker Lars-Ivar Ringbom og den danske tegner Ernst Hansen begge i 1949, uafhængigt af hinanden, har draget samme slutning ud fra samme faktum, den nemlig, at naar Worms tegning af det lange horn viser de paaloddede relieffigurer gribende ind over og forstyrrende den indpunslede ornamentik, saa maa denne være den ældste paa dette horn, der altsaa i sin første skikkelse kan antages kun at have været udsmykket med indpunslinger. Dette maa være rigtigt. Relieffigurerne paa det lange horn har været anbragt en vis tid – kortere eller længere – efter indpunslingsornamentiken, og paa en saadan maade at der ikke alle steder toges tilbørligt hensyn til denne.

Dernæst maa erindres om, hvad der ovenfor (s. 53) under beskrivelsen af det korte horn blev sagt om forholdet mellem dettes relieffigurer og indpunslinger, nemlig at disse sidste har været ty-

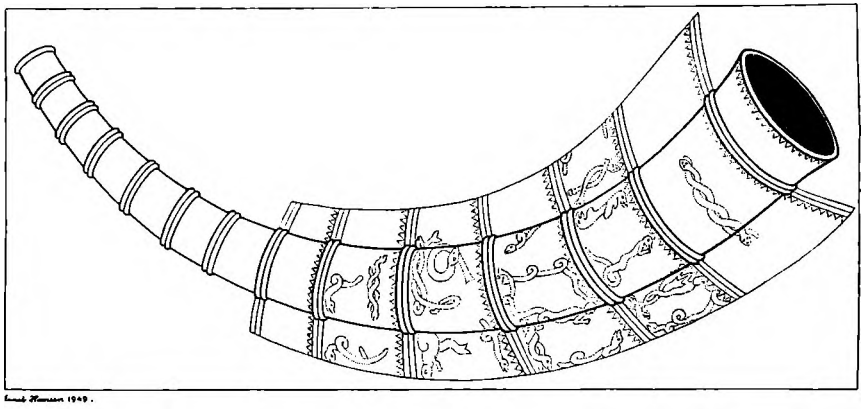
piske fyldornamenter, anbragt aabenbart senere end relieffigurerne men vel at mærke under hensyn til dem, saaledes at der er grund til at antage en helhedsplan bag dette horns samlede dekoration. Det korte horn har vistnok været eet værk fra første be-

Sølvbliksmykke fra Mejlby, Jylland. Samme kombination af paasatte relieffigurer og indpunslede ornamenter som guldhornene har haft det. Se s. 63. 5.aarh. e. Kr. – Nationalmuseet.

gyndelse, prydet under sin munding med den stolte selvfølende i runer ristede mestersignatur.

Ud fra disse forudsætninger, hvad vil da være rimeligere end at antage, at det lange horns relieffigurer er paasat under indflydelse og delvis efterligning af dem paa det korte horn? Herefter skulde spørgsmaalet om aldersforholdet mellem de to guldhorn besvares saaledes. Ældst er det lange horn, prydet alene med sine

Ernst Hansens tegning af det lange guldhorn uden relieffigurer.
Se side 63.

indpunslinger; yngre er det korte horn, som er een helhed; yngst er det lange horns relieffigur-dekoration.

For denne opfattelse er ikke hermed ført noget bevis, men for dens rigtighed taler sandsynligheden med nogen vægt.

Hvad nu angaar guldhornenes herkomst, da foreligger tungtvejende grunde til at anse dem for nordiske, – for den sags skyld danske. En mand med nordisk navn erklærer i nordisk sprog, skrevet med runer, at han har gjort eller ladet gøre det korte horn. Denne klare tilkendegivelse kan kun afkræftes, dersom dette horn, eller det nærtbeslægtede lange, ved stil motiver eller teknik, afgjort peger andetstedshen, til et land eller en egn udenfor Norden. Men dette er, som det skal vises, ikke tilfældet.

Der er først stilen. Den er efter sagens natur vanskelig at gribe og skarpere bestemme. Navnlig for det lange horns vedkommende, der afbildedes i 1641. Man bør ikke vente, at en illustrator paa denne tid har haft evne eller sans for at gengive sit objekts særlige stilpræg. Hertil kommer Worms egne bemærkninger om sin kobberstikkers manglende omhu, hans »ukyndighed«; havde denne fortræffelige mand, siger Worm, haft hornet i hænde saa ofte som jeg, »da tvivler jeg ikke om, at han jo havde skønnet helt anderledes om adskilligt.« Snarere maa man tro, at den omhyg-

gelige Paulli i 1734 er kommet det korte horns stil nær. Det maa i hvert fald være rigtigst at holde sig til hans tegning. Og den viser for relieffigurernes vedkommende en enkel klar men barnlig fremstilling, som i en billedskrift. Stilen er hvad den klassiske arkæologi vilde kalde barbarisk (og samme benævnelse bruger iøvrig Worm om det lange horns relieffigurer). En saadan stil maa vistnok, hvor det drejer sig om den sene folkevandringstid, søges i omraader ikke altfor nær de klassiske lande, dog ej heller saa fjernt derfra, at ikke klassiske motivpaavirkninger har kunnet trænge igennem. Her vil Danmark og Sydskandinavien passe særdeles godt.

Dernæst motiverne. Her er aabenbart tre slags. De som direkte ønsker at fortælle noget (om kamp jagt leg idræt etc.), situationsmotiver altsaa; de som præsenterer en enkelt betydende figur uden tilknyttet handling; og de hvis funktion synes rent ornamental.

Til *første slags* kan vel henregnes paa det lange horn (fra oven): scenerne med menneskedyret mellem to mænd; rytteren og hornbæreren; manden med to dolke; det korslagte mandspar; bueskytten og hjorten; de to kæmpende mænd med dyrehoveder; de to mænd med rammen holdt hen over det lille dyr. Og paa det korte horn: bueskytten og hinden med kid; det korslagte mandspar; rytteren og hjorten; manden med to dolke; bueskytten og hans skydemaal den udspilede figur.

Til *anden slags* hører paa det lange horn kun een figur, nemlig den frontale væbnede mand paa ring 4. Paa det korte horn derimod flere: de fire frontale væbnede mænd paa ring 1; trehovedmanden med bukken; manden med den opsadlede hest.

Til *tredie slags* henhører alle øvrige motiver, reliefdannede figurer saavel som indpunslede.

Denne inddeling af guldhornenes motiver i tre hovedgrupper er i sine enkeltheder – det maa vedgaas – i nogen grad bestemt af subjektivt skøn (der kan være tvivl om et og andet motivs henføring til enten gruppe 1 eller 3), men i det store og hele er den nok berettiget.

Er der nu blandt disse mange motiver nogle, der med en saadan bestemthed peger mod egne eller lande i eller udenfor Norden, at de kun kan være udført dér eller dér i det tidsrum (5. aarhundrede), hvorom der her er tale? Dette spørgsmaal maa besvares benægtende. At enkelte ornamentale motiver indenfor hovedgruppe 3, saasom kentauren eller ørnen paa fisken, i deres rod er klassiske, betyder ingenting; de var forlængst, som saa mange andre, spredt ud over hjemstavnens grænser og optaget hos barbarfolkene. Det allermeste af denne tredie hovedgruppes motivskat synes fælles for Europa nord for Alperne. Den henpeger ikke paa noget bestemt land. At anse guldhornene udført i Norden, strider saaledes ikke mod deres ornamentale motivforraad. Noget andet bliver da, om en tolkning af guldhornsbilledernes fortællende eller betydende indhold paa overbevisende maade kan etablere tilknytning til bestemte kulturkredse og ad denne vej føre os videre. Herom i slutkapitlet.

Men de mere reale enkeltheder da. Kan guldhornsfigurernes dragter og vaabentyper – paa tilsvarende maade som den underordnede dekorative prydelse paa hornene: fyld- og randornamentiken – forliges med hvad vi véd om disse ting i det 5. aarhundredes Norden eller Danmark? Ja det kan de nok. Vaabentyperne gør nærmest et fællesgermansk indtryk; men vaabenudstyret i 5. aarhundredes Danmark havde just dette præg. Guldhornenes brynjer, rundskjolde, sværd, økser, langbuer, spyd, lansespidser, – altsammen kan det godtages; ogsaa sadlen paa en af hestene. Dragterne ligesaa, og dragttilbehøret; hvad guldhornene paa dette omraade byder: den korte kofte, den lange kappe (hornbæreren), livbæltet, halsringen, vil ikke vække arkæologisk anstød. At derimod hornene ikke kender et i dansk og øvrig germansk jernalder saa væsentligt klædningsstykke som de lange bukser, er unægtelig paafaldende. Den megen nøgenhed paa guldhornsbillederne kræver en forklaring. Herom senere.

Hvad sluttelig den ornamentale teknik angaar, er det som nævnt Oscar Almgrens og M. B. Mackeprangs fortjeneste at have paavist, at guldhornenes ejendommelige sammenstilling af re-

liefdekor og indpunsling netop er særegent nordisk, karakteristisk for sen folkevandringstid her. Ogsaa bør det nævnes, dels at drikkehorn af lignende type som guldhornene er kendt fra omtrent samme tids nordiske gravfund, dels at nedlægning af horn parvis (som offer- eller gravgaver) var ældgammel skik i Danmark siden lurernes tid.

Sammenholder vi da de forskellige elementer: runeindskrift; stil og ornamentalt motivforraad; vaabentyper og dragt; teknik og findested, maa resultatet blive, at intet land har nærmere adkomst til at betegnes som guldhornenes hjemsted end Danmark.

TOLKNINGER

Det er paa tide at fremsætte spørgsmaalet: hvad betyder saa det hele? Hvordan skal guldhornsbillederne tolkes? Som indledning til en besvarelse af dette svære problem vil det være rigtigt at kaste et blik paa de vigtigste hidtil fremsatte tydningsforsøg. De anføres her i korthed, i kronologisk række.

Ole Worm, 1641, professor i medicin i København. – Det lange horn er en krigsbasun fra Frode Fredegods tid. Dets billeder indeholder en allegori over det til elendighed og dyriskhed nedsunkne menneske, samt formaninger til dyd og gode sæder.

Fortunius Licetus, 17. aarh., professor i oldkyndighed i Bologna. – Det lange horn er gjort efter Frode Fredegods befaling og henlagt ved alfarvej som vidnesbyrd om den offentlige sikkerhed; derefter nedtraadt i jorden. Billederne belyser en god dansk konges vise og retfærdige styre.

Hendrich Ernst, 17. aarh., professor i lovkyndighed i Sorø. – Det lange horn er et vendisk arbejde, del af Svantevitskatten i Arkona; ført til Slesvig af Valdemar den Store. (Denne opfattelse blev paa det heftigste bestridt af Worm).

Paul Egard, 17. aarh., præst i Nortorf, Holsten. – Det lange horns billeder forestiller kristendommens mysterier, menneskets fald og saliggørelse.

E. N. Randulph, 1644, holstensk provst. – Det lange horn er udført mellem 828 og 995, dets billeder at tolke som kristelige formaninger.

P. Winstrup, 1644, biskop i København. – Det lange horns billeder indeholder forudsigelser om Svenskekrigen 1643.

Trogillus Arnkiel, 1685, provst i Aabenraa. – Det lange horn bestemt til, ved blæsning af en kimbrisk præst, at sammenkalde folket. Dets billeder viser afguderi, trolddom og hedenske symboler.

Thomas Broder Bircherod, 1680'erne, konrektor i Odense. – Det lange horn en kongelig gave til stort tempel. (Iøvrigt opregnes hvad »Horn« hedder paa 45 sprog!).

Jørgen Sorterup, 1717, provst i Stevns herred. – Det lange horns ud-

smykning maa forstaas som en hellig kalender med billeder af de guder, som i enhver maaned skulde dyrkes. Den indeholder grundreglerne for de gamle kimbreres kalenderregning.

J. C. DIPPEL, 1725, tysk guldmager og fantast. – Det lange horn er af ægyptisk oprindelse, dets billeder forskrifter for tilberedelsen af filosofernes sten og dermed for den alkymistiske fremgangsmaade ved guldfremstilling.

B. GRAUER, 1734 og 1737, advokat i Tønder. – Begge horn er nedgravet af druider. Det korte horn rimeligvis gjort snart efter Odins død til hans erindring.

HANS GRAM, 1734, kgl. historiograf i København. – Hornene drikkekar for en fyrste, sandsynligvis gjort i England af Briter eller Angelsaxere længe før de Danskes ankomst.

J. R. PAULLI, 1735, kammerraad i København. – Nogle af det korte horns figurer muligvis inspireret af visse eddafortællinger.

JON OLAVSON, 1730'erne, islænding, assistent hos Gram. – Hornenes figurer udslag af vilkaarlig fantasi, »til at forestille nogen underlige og sælsomme Ting, til at fornøie Beskueren«.

C. F. HOMMEL, 1769, professor i lovkyndighed i Leipzig. – Det lange horns figurer forklares ud fra eddamytologien.

JOHANNES NEUCHS, 1770–73, rektor i Flensborg. – Det lange horn gjort i anledning af kongekroning, det korte forfærdiget af den kimbriske ypperstepræst Mogil til illustration af aarstidernes »arbejder og dage« (Hesiod).

EN ANONYM, ca. 1800. – Hornene er modeller paa de gamle Danskes kornmaal.

P. E. MÜLLER, 1806, professor i teologi i København. – Hornene, ligesom indskriftens sprog og alfabet, bestemmes som keltiberiske, gjort i Spanien i eller før romertiden til et tempel eller offersted; ad en eller anden omvej kommet til Slesvig. Det lange guldhorn synes at være det yngste.

KNUD HENNEBERG, 1812, kapellan ved Budolfi, Aalborg. – Det lange horns relieffigurer maa opfattes som angivende tiden for kometers tilsynekomst; kometerne betyder Balders varseldrømme, hornets takker og zigzagstreger solaar og maanemaaneder, hvorved saavel Balders som Odins levetid lader sig bestemme; hornets forfærdiger ikke dansk; antagelig har Odin selv fremstillet eller ladet det fremstille kort før

sin død aar 417 e. Chr. – Det korte horns relieffigurer angiver aarets fester, de indpunslede dyr vinde og vejr; dette horn er nok fra Odins værksted men dog gjort for et vendisk folk, mulig til et tempel i Julin eller Stettin. – Begge horn har tilhørt Sigurd Fafnersbanes guldskat og er af Gudrun skænket Møgeltønders tempel.

J. J. A. Worsaae, 1881, museumsdirektør i København. – Hornenes dekoration tolkes ud fra Eddamytologiens fortællinger og forestillinger. – Det lange horns billeder illustrerer Helheim og myterne om Loke, Balder og Hel. – Det korte horns fremstillinger viser asaguderne i Valhals stjerneprydede boliger: Odin, Frej, Tor, Loke, Hermod. – Tilsammen var hornene »en Slags hellig Billedbog, der i et Gudehus har skullet fremstille og bevare den gamle Gudelæres Kjærne for Folket«.

Axel Olrik, 1918, professor i folklore i København. – Det lange horn viser (fra oven): myten om Tyr og Fenrisulven; den ridende Odin; menneskeofring (Tyr); Tor; Frej; Loke; solen med sine ulve; dødsriget. – Det korte horn viser (fra oven): Odin Frej og et krigerpar samt solen (i hjorteskikkelse) anfaldet af ulve; gudeskikkelser (Tor med buk); menneskeofring (Tyr) og andre optrin ved Asgaards port; Frej med sin hest og Odins ulve og ravne.

Godtfred Skjerne, 1939, museumsdirektør i København. – Det lange horn anses for det ældste; det er af fremmed sandsynligvis keltisk herkomst, mens det korte yngre horn er nordisk. Begge horn er signalinstrumenter. Hornenes sikre arkæologiske datering er en hindring for antagelsen af nogen relation mellem deres billeder og asalæren.

Axel Nielsen, 1940, lærer i Vollerup. – Tyder, med delvis tilslutning til Olrik, hornenes billeder ud fra asamytologien og finder herved, at hver ring paa begge horn svarer til sin ugedag; for det lange horns vedkommende regnet fra oven: tirsdag til mandag; for det korte horn paa samme maade: tirsdag til lørdag. Hornene har været kalendere med alle aarets tids-enheder anskueliggjort. Da Tyr paa begge horn er sat øverst, har hornene sandsynligvis været knyttet til gudstjenesten ved et Tyrs-hov.

Eric C. G. Oxenstierna, 1947, fil. lic., Stockholm. – Hornene er begge af nordisk herkomst. Deres dekoration »är en generalmönstring av vad tiden kände till av kraftsymboler, magiska tecken och apotropeica« (citat af et forfatterens utrykte manuskript ledsagende brev).

SVEND AAGE BAY, 1948, lærer i Horsens. – Runeindskriften, ikke billedmotiverne, styrker antagelsen af nordisk herkomst for hornene. Ikke udelukket, at en enkelt nordisk myte og et par hjemlige guder kan være fremstillet, »men de fleste billeder maa opfattes som blotte illustrationer uden religiøst eller mytologisk indhold«.

HANS BRIX, 1949, professor i litteraturhistorie i København. – Hornene er ikke danske men stammer fra Østgallien, snarest Rhinegnene; runeindskriften er vestgermansk. – Det lange horn er ældst og fremstiller paa sine tre øverste ringe urkeltisk myte og kult, paa de følgende samtidens fredelige galliske hyrdeliv og fiskeri; nederst religiøse symboler. Den indpunslede dekoration viser blide henaandede flodsymboler, »elementaraander«. – Det korte horn gengiver jagtens glæder nydt i fuldt maal af guder og mennesker under stjernebesat firmament; her er saavel germanske indslag (runerne og Odin) som ogsaa et enkelt kristeligt (nederste rings udspilede figur tydes som den korsfæstede). Dette horn kan være udført for frankerkongen Chlodevig.

ERNST HANSEN, 1949, tegner i København. – Det lange horn »maa være dekoreret i to omgange, først med en maadeholden udsmykning i en enkelt punktstreg, senere med de støbte figurer og den dertil hørende gravering og stempling, der i nogen grad har faaet det til at ligne det korte horn«. Visse indpunslede ornamenter paa det lange horn anses for at være tilføjet saa sent som paa Knud den Stores tid.

LARS-IVAR RINGBOM, 1949, professor i kunsthistorie i Åbo. – Det lange horns relieffigurer er gjort med det korte horns tilsvarende dekoration som mønster. Det lange horns indpunslede mønstring, der taget for sig alene virker som en færdig helhed, er ældre end samme horns relieffigurer, der maaske skyldes en anden langt senere guldsmed. – Baggrunden for og meningen med begge horns reliefdekoration er at illustrere foraarets store glædesfest, fejret paa karnevals vis med vaabendans, dyremaskerade, maalskydning, ringridning, dyretæmning, akrobatopvisning, gøglerlege og cirkuskunster med aber; alt efter forbillede af den store nytaars-hippodromfest i Konstantinopel og med et fjernt genskin saavel fra det gamle Roms gladiatorlege i amfiteatrene som fra Irans store vaarfester i staden Shiz's »paradis«-parker.

S. A. ANDERSEN, 1954, dr. phil., København. – Hornenes udsmykning kun dekorativ. De har været snoede blæseinstrumenter, vel brugt ved højtidelige religiøse lejligheder. Det korte horn har oprindelig haft, ligesom det lange, syv billedsmykte ringe; men af dem gik nr. 4 og 5

(fra oven) tabt i oldtiden, hvorefter hornet repareredes med ring 3 direkte tilsluttet ringene 6-7. Dette forklarer disse sidstes relative lidenhed, og til denne reparation sigter hornets runeindskrift.

Denne mønstring af de forskellige tydningsforsøg viser, at de – med udeladelse af de mere urimelige – lader sig henføre til forholdsvis faa grupper eller arter, nemlig:

Allegori over menneskelivet (det lange horn: Worm 1641). – *Kristelige mysterier og formaninger* (det lange horn: Egard 17. aarh., Randulph 1644). – *Vilkaarlig fantasidekoration uden dybere mening* (begge horn: Olavson 1730'erne). – *Inspiration fra Eddamytologien: gudebilleder og myteillustrationer* (det korte horn: Paulli 1735; det lange horn: Hommel 1769; begge horn: Worsaae 1881, Olrik 1918). – *Keltiske kultceremonier, druidelæren* (begge horn: Grauer 1730'erne, Hans Brix 1949). – *Kalender, aarets fester, ugedage* (det lange horn: Sorterup 1717; det korte horn: Neuchs 1770'erne; begge horn: Henneberg 1812, Axel Nielsen 1940). – *Sammenstilling af kraftsymboler* (begge horn: Oxenstierna 1947). – *Vaarfesternes karneval, optog og lege* (begge horn: Ringbom 1949).

Hvad kommentar lader der sig nu knytte til disse otte tydningstyper? Vi tager dem for i den givne rækkefølge.

Først Ole Worms mer end 300 aar gamle *allegori*. Hver forsker er præget af sin tid, og det var ikke at vente, at selv en saa fortrinlig mand som Worm skulde paa videnskabens daværende stade kunne løse guldhornsgaaden. Hans forklaring tiltaler ved sin sluttethed men bliver derfor ikke mindre betænkelig at godtage. Den er subjektivt farvet, savner bevis, tvinger den enkelte billedtolkning ind i vilkaarligt spor. –

Lige saa svagt staar det til med tanken om at læse *kristelige* ideer ind i guldhornsbillederne. Gængse kristne symboler og tegn mangler paa guldhornene, og heller ikke ikonografiske situationer af kristen karakter lader sig genkende. Det kan nævnes, at Hans Brix (1949) i den udspilede figur paa det korte horns nederste bælte ser en fremstilling af den korsfæstede, uden dog at kunne sandsynliggøre endsige bevise dette indfald. –

At se guldhornenes billedrækker som vilkaarlig *fantasidekoration* repræsenterer maaske, nærmere beset, mindre en tydning end en opgivelse af tydning. Det er tænkeligt, at netop forskere af kritisk negativ indstilling – altsaa ikke de ringeste – vil føle sig tiltalt af en saadan opfattelse, men denne behøver dog, saa vist som alle andre, bevis for at slaa igennem. At føre saadant bevis vil imidlertid vistnok blive lige saa vanskeligt i fremtiden som det har været indtil nu. –

Eddamytologien. Ja, en tolkning paa denne basis er saare fristende, ligger paa en maade lige for. Visse skikkelser, navnlig paa det korte horns øverste bælte, næsten indbyder til at opfattes som gudefremstillinger, og hvem frembyder sig da mere naturligt end asalærens guder? Worsaae opbyggede i 1881 paa dette grundlag en smuk sammenhængende tydning af begge horns billeder, men allerede i 1897 fik dette forsøg sit banesaar af Worsaaes elev og beundrer Sophus Müller, hvis sikre kritik ikke fandt noget bevisgrundlag for Worsaaes tolkning. »Guldhornsbillederne«, siger Müller i Vor Oldtid, »udtrykke Forestillinger, der ligge forud for det os bekjendte Valhal, og dersom de dog fremstille dets Guder, have disse en saa vidt ældre og derfor ændret Skikkelse, at de ialfald hidtil ikke have kunnet sikkert gjenkendes.« Axel Olrik lod sig nu ikke herved afholde fra at betræde samme vej som Worsaae, dog saaledes at han afstod fra at ville tolke alt i een stor sammenhæng mod til gengæld – og efter egen mening med saa meget større vægt – at indlade sig paa punktvise identifikationer af skikkelser og scener paa guldhornene med guder og myter fra Eddaen. I sit efterladte manuskript (udgivet 1918) fremholder Olrik som sit udgangspunkt den overbevisning, at det »i hvert fald er usandsynligt, at gudedyrkelsen skulde have forskudt sig stærkt fra 5te årh. til vikingetiden«, og i visse af sine enkelttydninger polemiserer han derefter, i dækket form men umiskendeligt, mod Müller. Imidlertid, selv om Olrik gaar forsigtigere til værks end Worsaae, og selv om enkelte af hans gudetydninger har vundet ikke ringe tilslutning hos andre forskere, strander han dog paa samme uvishedens

og usikkerhedens skær, som indtil større viden gennem nye fund er vundet vil standse alle eddatolkninger af guldhornsbillederne, det nemlig, at vi er saa godt som uden kendskab til 5. aarhundredes nordiske gudeverden og religiøse myter. –

Det lidet man gennem klassiske litterære kilder kan ane om *keltisk kult,* om præsteskabets (druidernes) religiøse ceremonier – ofringer af mennesker og af hvide okser, dyrkelse af egetræet og misteltenen etc. – kan ikke med nogensomhelst sandsynlighed antages illustreret af guldhornsbillederne. Heller ikke de afbildninger der andetstedsfra kendes af keltiske guddomme, saasom Cernunnos med hjortegevir, Epona med heste, guden med hjulet, de tre mødre o. a., genfindes paa guldhornene. Kun trehovedmanden fra det korte horns næstøverste bælte kan med nogen grund sammenstilles med Gallernes trehovedgud Tanaros, tordenguden, dog at denne i afbildningerne altid fremtræder meget forskellig fra guldhornsfiguren og i intet tilfælde sammen med den buk, der her i norden leder tanken hen paa asator. Iøvrigt er jo en trehovedguddom kendt fra flere egne og gudekredse (se eksempelvis sammenstilling hos W. Kirfel, Die dreiköpfige Gottheit, Bonn 1948). –

En ret tiltalende tydningstype er i og for sig den, der i guldhornenes dekoration vil se *kalenderangivelser,* uger, maaneder, festdage etc. Men alle forskellige forsøg i denne retning viser sig for svagt funderede, eller rettere uden fundering. Ogsaa her er aarsagen vor svigtende viden. Kalendertegn, eller blot noget der med rimelighed kan tolkes som billedlig angivelse af aarets gang eller højtiders vekslen, savnes vistnok ganske i den foreliggende fundmasse fra nordisk jernalder. –

At anse guldhornenes billeder for hellige magiske *kraftsymboler,* en sammenføring af betydende tegn, er heller ikke en tanke der uden videre kan afvises. Den er imidlertid kun rent idémæssigt nogen tydning. Det er paa ingen maade muligt at tolke alle figurer og motiver efter saadan forskrift, og opfattelsen støder desuden an mod det faktum, at adskillige situationsbilleder rundt om paa guldhornene dog uden tvivl er af fortællende karakter.

Her er scener, der ikke med fornuftig begrundelse lader sig opløse i blotte symbolsammenstillinger. –

Karnevalsfester. Denne tydning – et sidestykke til Oscar Almgrens sammenstilling af visse sydsvenske bronzealderhelleristninger med karnevalsoptog – er fremsat af en trænet kunsthistorisk forsker under udfoldelse af megen lærdom og med dokumentation af udstrakt kendskab til romersk, byzantinsk og orientalsk motivstof. Ringbom fremdrager de navnkundige aarlige vaarfester, der i senromersk og tidlig byzantinsk tid opførtes paa den store hippodrom i Konstantinopel, dette samlebækken for indflydelser og traditioner saavel fra Rom som fra Orienten. Heri indgik saakaldte »gotiske lege« (hvorom dog intet nærmere vides). Folkelige forlystelser af al slags prægede denne vaarfest. Ringbom opregner: vaabendans af professionelle artister; optog med dyremasker (dyremaskerader); hjortejagt; tilmaalskydning med bue og pil; ringridning; dyretæmning og dressur; akrobatopvisninger; narrelege; cirkuskunster med aber. Kendskab hertil kan have naaet Norden med omrejsende gøglertrupper (»det farende folk«) ad østeuropæiske forbindelsesveje – arkæologernes »gotiske kulturstrøm« fra syd til nord i folkevandringstid – og kan her have indvirket paa og farvet eventuelle forud bestaaende germanske fastelavnsfester og -optog. Forfatteren gaar saa vidt som til at forklare den ornamentbærende slange og det lodret stillede dobbeltdyr i det korte guldhorns midterste bælte som forestillende henholdsvis den berømte delfiske slangesøjle paa Konstantinopels hippodrom og en (formodet) kejserlig tronstol sammesteds. Paa saadanne specialudflugter er det nu vanskeligt at følge med. Men ud fra sit hovedsynspunkt, karnevalslege, tyder Ringbom uden betænkelighed saa godt som alle guldhornsbilleder. Paa det lange horn ser han kunster med aber og slanger, ridning, hjortejagt, akrobatlege, dyremaskerade m.m. (i nederste bælte en fortunalotterimaskine!). Paa det korte horn bliver Worsaaes og Olriks gudeskikkelser til vaabendansere, trehovedguden til en groteskfigur med dresseret buk; iøvrig hjortejagt, akrobatleg, maalskydning etc. Ikke ret meget lades utolket.

Det lader sig næppe nægte, at jo forfatteren i nogen grad er faldet for fristelsen til at bøje stoffet efter sin idé. Uden videre at forkaste denne er imidlertid ikke tilraadeligt. Den rummer stof til en interessant og frugtbar arbejdshypotese. Karnevalsfesterne har uden tvivl dybe rødder tilbage i forhistorien.

*

Hvilken fortolkning blandt alle disse fortjener nu at foretrækkes som den ene rette? Svaret maa blive: ingen af dem. Ingen har kunnet staa for nøjere granskning, ingen har kunnet tilbagevise enhver kritisk indvending. Men der er ubestrideligt kvalitetsforskelle. Mens nogle tydninger eller tydningsarter har maattet afvises som altfor stærkt præget af vilkaarlig subjektivitet – det gælder forklaringerne »allegori«, »kristelige idéer«, »edda«, »keltisk kult« – saa er andre vel i og for sig akceptable i deres grundtanke men lider til gengæld paa afgørende maade af mangel paa bevis; saaledes tolkningerne »kalender«, »kraftsymboler«, »fantasidekoration«. Heller ikke den sidste af de opregnede tydninger, Ringbom's henvisning til karnevalsfester, kan siges fri for sidstnævnte svaghed, – og dog synes denne hypotese indtil videre at staa bedst af alle.

Karnevalet, den folkelige festlighed med dertil knyttet gøgl, leg, idræt og broget markedsopvisning – saa klogt omfattet af kristendommens socialt bestemte tolerance – er et element langt ældre end denne religion. Dets rødder gaar i middelhavslandene uden tvivl tilbage til aarhundredgamle hedenske mer eller mindre dramatiserede myter tilknyttet frugtbarheds- og vaarfester, religiøst farvede opvisninger og ceremonier holdt vedlige i mysteriekulterne, uudryddelige og derfor i den politisk tænkende kristenkirkes øjne egnet til taalsom behandling: tolerere; saavidt gørligt beskære, men dog indrømme rum. Man anviste karnevalet dets faste plads umiddelbart før fasten. En parallel hertil afgiver samme kirkes holdning overfor den urgamle hedenske skik at fejre mindespisning med de døde paa gravene; vel bekæmpede man

ogsaa her udskejelser, men tillod iøvrig at se gennem fingre. Og karnevalet har, sammenlignet hermed, utvivlsomt ligesaa urgamle rødder viden om i Europa, ogsaa i Norden. Den svenske forsker Oscar Almgren har kunnet eftervise, at adskillige af de ejendommelige processioner og brogede optrin paa sydskandinaviske helleristninger fra vor bronzealder bedst forstaas i forbindelse med og i lys af senere tiders karnevalsfestligheder og -optog.

Naar Lars-Ivar Ringbom til forklaring af billedrækkerne paa vor folkevandringstids guldhorn henviser til formodede karnevalsfester og cirkusforestillinger, ført herop sydfra af omvandrende gøglertrupper og efterhaanden tillempet hjemlige forhold (vaarfester), paapeger han til støtte for denne sin opfattelse parallele tilskyndelser og strømninger til Norden fra den senromerske verden og fra Orienten; og herimod kan principielt ikke indvendes noget. Følges nu den saaledes anviste vej – uden godkendelse dog af samtlige Ringbom'ske detailtolkninger – saa skulde gennem det korte horns reliefudsmykning følgende emner være illustreret (opregnet fra hornets munding og nedefter): vaabendans; hjortejagt; leg med slanger; opvisning af udklædt trehovedmand med gedebuk; akrobatik; parforcejagt; rideopvisning; maalskydning efter udspilet figur. Hvortil saa det lange horns tilsvarende udsmykning (der mangler trehovedmand og parforcejagt) yderligere føjer: abedressur; hornfrembæring; tvekamp mellem dyremaskemænd. Hvad herefter blandt hornenes relieffigurer henstaar uforklaret, kan regnes til den ovenfor s. 66 omtalte tredie motivhovedgruppe, »hvis funktion synes rent ornamental«.

Med en saadan tolkning vil tillige være besvaret det tidligere (s. 67) rejste spørgsmaal, hvorvidt guldhornsbilledernes fortællende eller betydende indhold – altsaa motivhovedgrupperne s. 66 nr. 1 og 2 – kan siges paa overbevisende maade at henpege paa noget bestemt land eller nogen bestemt egn som hornenes hjemsted. Dette kan det ikke, saa lidt som de rent ornamentale motiver kunde det. De forskellige situationer og emner, om de end peger tilbage paa Orienten og Rom, kan meget vel gennem opvisning og

fremførelse her i Norden have afgivet direkte forbilleder for den hjemlige guldsmed. Men heraf følger paa den anden side, at de nævnte to motivhovedgrupper paa guldhornene heller ikke særlig kan støtte tanken om Danmark som hornenes tilblivelsessted. Med andre ord, alle tre hovedgrupper, hvori reliefudsmykningens motiver lod sig inddele (s. 66), er neutrale med hensyn til spørgsmaalet om guldhornenes hjemsted.

En før (s. 67) nævnt ejendommelighed ved guldhornenes reliefudsmykning, den fremherskende nøgenhed, lader sig i nogen grad forklare gennem karnevalstolkningen. At optrædende vaabendansere, tvekæmpere, dyredressører, akrobater etc. fremstilles nøgne eller næsten nøgne er mindre paafaldende end det vilde være at se guder eller heroer, fyrster eller helte, afbildet i saadan sparsom dragt. Det kan meget vel tænkes at have været artister og gøglere forbeholdt at optræde nøgne eller i trikotkostume. Ogsaa det absolute fravær af kvinder paa guldhornenes billedringe forstaas bedre i lys af den her fulgte tydning.

Det vil imidlertid kun være fair at gøre opmærksom paa, at der i dansk jord nu og da er fundet senromerske bronzestatuetter forestillende nøgne romerske mandlige guddomme, og at disse nok kan tænkes at have virket som forbilleder for tilsvarende fremstillinger af nordiske guder; enkelte smaa bronzefigurer af nordisk arbejde, fundet herhjemme, lod sig vel tyde i denne retning. Paa den anden side: den kendte siddende træfigur fra Rude Eskildstrup mose paa Sjælland, der ved sit halssmykke lader sig datere til en ikke meget senere tid end guldhornenes og som ligeledes muligvis forestiller en nordisk guddom, er fremstillet fuldt paaklædt. Og dette er alt hvad vi kender i Danmark af eventuelle hjemlige gudebilleder fra folkevandringstid plus nærmest følgende par aarhundreder.

*

Lad os til slut kort sammenfatte, hvad der maa betegnes som de bedst underbyggede foreløbige resultater af den vidtløftige aarhundredlange forskning over de tabte guldhorn. Vi hidsætter her de indtil nu sandsynligste formodninger om deres tid, herkomst, mening, brug.

Tid: første halvdel af 5. aarhundrede e. Kr. (400–450).
Er guldhornene et sæt? Er de gjort samtidigt? Næppe, omend tidsforskellen kun kan være ringe. Det relative tidsforhold synes at maatte være følgende. Ældst har været: det lange horn uden reliefudsmykning, kun med indpunslings-ornamentik. Yngre: det korte horn, fra første færd tænkt og gjort som een helhed. Yngst: det lange horns reliefdekoration, udført efter mønster af det korte horns.

Herkomst: stil og motivforraad, vaaben og dragt, teknik og findesteder, runeindskrift – alt dette siger intet imod, adskilligt derimod for, dansk herkomst. Intet land har nærmere adkomst til at betegnes som guldhornenes hjemsted end det, hvori de er fundet.

Mening: hornenes reliefbilleder gengiver situationer og optrin fra festspil af karnevalsagtig karakter og markedslignende præg, festspil der kan antages ligesom i Syden at have været knyttet til aarets betydningsfulde gang (vaar og høst).

Brug: hornene har kunnet anvendes til at drikke af eller blæse paa. Begge dele har vel fundet sted, alt efter anledning, antagelig i forbindelse med de fester hvorfra udsmykningens motiver er hentet.

Hypotetisk kun og ufuldstændigt – det maa betones – er med foranstaaende udredning guldhornenes problemer søgt løst. Dog, der er ingen grund til at betvivle, at jo engang gaaden vil blive fuldt raadet. Hvad kan bringe os videre? Ikke i afgørende grad en heldig opdukken af guldhornenes afstøbninger eller afstøbningsforme; de vilde give sikkerhed for stil og detailler, en saare velkommen ting, men intet derudover. Nej, større viden kan kun hentes fra flere arkæologiske fund. Og saadanne, føjende i kæde ny indsigt til gammel, vil komme; langsomt vistnok, meget langsomt; men de vil komme.

GULDHORNSLITTERATUR I UDDRAG

FUNDHISTORIE OG FINDESTEDER

Ole Worm, De aureo cornu, København 1641 (optaget 1643 i Monumenta Danica V).

Troels Arnkiel, Gülden Heiden Horn bey Tundern 1639 gefunden, Kiel 1683 (genudgivet Hamburg 1702).

J. R. Paulli, Tilforladelig Tegning paa det Anno 1734 udi Jydland gefundene Guld-Horn, København 1735. (Tysk udgave 1734).

O. H. Moller i »Schleswig-Holsteinische Anzeigen« 1761.

E. C. Werlauff i »Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1853.

H. Chr. Sonne hos C. C. Rafn i »Annaler« 1855, 350 ff.

P. Lauridsen i »Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie« 1908.

F. J. West i »Personalhistorisk Tidsskrift« 7. Rk. IV, 1920.

Gunnar Milthers i »Aarbøger« 1945.

H. C. Davidsen i »Sønderjydsk Maanedsskrift« 1927.

P. K. Iversen i »Sønderjydsk Maanedsskrift« 1950.

TYVERIET

E. C. Werlauff, Erindringer om Guldhornstyveriet, København 1858.

H. C. Bering Liisberg, Kunstkammeret. Dets Stiftelse og ældste Historie, København 1897.

Georg Galster i »Numismatisk Forenings Medlems-Blad« VII, Nr. 22, Okt. 1925.

Victor Hermansen i »Berlingske Aftenavis« 28/7 1939 (Hakon Spliids tegning af køkkenet: smsteds 7/8 1939).

REKONSTRUKTIONERNE

M. B. Mackeprang i »Aarbøger« 1936 s. 94.

Artikler i »Berlingske Aftenavis« 1944: 31/1 og 15/2 Johann Boas; 1/2 Erik Moltke; 5/2 Kaj Falck Rasmussen. – I »Kolding Folkeblad« 1954: 15/7 S. A. Andersen.

BESKRIVELSE

Ole Worm, 1641. Se ovenfor under Fundhistorie.
Jørgen Sorterup, Nogle faae og korte Anmerkninger og Erindringer ... etc., København 1717.
J. R. Paulli, 1735 (1734). Se ovenfor under Fundhistorie.

RUNEINDSKRIFTEN

J. H. Bredsdorff, 1836 (Udvalgte Afhandlinger udg. ved J. Glahder, København 1933).
Sophus Bugge i »Nordisk Tidsskrift for Filologi og Pædagogik« 1865.
Vilhelm Thomsen i »Arkiv for nordisk Filologi« 1899.
Otto v. Friesen i Hoops »Reallexikon« IV (s. 13) 1918–19.
Carl J. S. Marstrander i »Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap« 1929.
Elias Wessén i »Fornvännen« 1930.
Erik Moltke i »Aarbøger« 1936.
Karl Martin Nielsen i »Aarbøger« 1940.
Lis Jacobsen i »Aarbøger« 1940.
Lis Jacobsen og Erik Moltke m. fl., Danmarks Runeindskrifter, 1942.
Gösta Langenfelt i »Fornvännen« 1946.
Erik Moltke i »Fornvännen« 1947.
Ivar Lindquist i »Nordisk Kultur« VII (s. 16–17) 1947.
Anders Bæksted i »Acta Archaeologica« 1947.
Hans Brix, Guldhornene fra Gallehus, København 1949.
Harry Andersen i »Nordisk Tidsskrift« 1949.
Erik Moltke i »Fortid og Nutid« 1950.
Carl J. S. Marstrander i »Viking« 1953.

DATERING OG HERKOMST

Oscar Almgren i »Namn och bygd« 1914.
Gutorm Gjessing i »Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap« 1934.
M. B. Mackeprang i »Aarbøger« 1936.
Lars-Ivar Ringbom, Gallehushornens bilder, Åbo 1949.
Hans Brix, Guldhornene fra Gallehus, København 1949.
Ernst Hansen i »Politikens Magasin« 22/5 1949.
Erik Moltke i »Fortid og Nutid« 1950.

TOLKNINGER

Ole Worm, 1641. Se ovenfor under Fundhistorie.
Jørgen Sorterup, 1717. Se ovenfor under Beskrivelse.
B. Grauer, Gründliche und ausführliche Erklärung ... etc., Tønder 1737.
Hans Gram, 1734. Hos E. C. Werlauff i »Annaler« 1853, 165 ff.
J. R. Paulli, 1735. Se ovenfor under Fundhistorie.
P. E. Müller, Antiquarisk Undersøgelse over de ved Gallehus fundne Guldhorn, København 1806.
Knud Henneberg, Hvad er Edda, Aalborg 1812.
E. C. Werlauff i »Annaler« 1853.
C. C. Rafn i »Annaler« 1855.
J. J. A.Worsaae, Nordens Forhistorie, København 1881.
Fr. Sander, Guldhornen från Gallehus i Slesvig, Stockholm 1888.
Sophus Müller, Vor Oldtid, København 1897.
P. Købke i »Aarbøger« 1900.
Oscar Almgren, 1914. Se ovenfor under Datering.
Axel Olrik i »Danske Studier« 1918.
H. C. Danielsen, Guldhornene fra Gallehus, Tønder 1921.
Gutorm Gjessing, 1934. Se ovenfor under Datering.
M. B. Mackeprang, 1936. Se ovenfor under Datering.
Godtfred Skjerne i »Musikhistorisk Arkiv« I, 4, 1939.
Axel Nielsen i »Danske Studier« 1940.
Lis Jacobsen og Erik Moltke m. fl., Danmarks Runeindskrifter, København 1942.
S. A. Andersen, Guldhornene fra Gallehus, København 1945.
Vilhelm Marstrand i »Berlingske Søndagsmagasin« 15/6 1946.
Eric C. G. Oxenstierna, Gallehus. Eine Formenstudie zu den berühmten Goldhörnern. (Utrykt manuskript). Stockholm-Lidingö 1947.
Svend Aage Bay i »Danske Studier« 1948.
Wolfgang Krause i »Nachrichten der Akad. d. Wiss. in Göttingen«, Phil.-hist. Kl., 1948.
Lars-Ivar Ringbom, 1949; Hans Brix, 1949; Ernst Hansen, 1949; Erik Moltke, 1950. Se ovenfor under Datering.
S. A. Andersen i »Kolding Folkeblad« 15/7 1954.

ILLUSTRATIONSLISTE

Haandtegnet kortskitse fra 1760'erne over Gallehus by med indsat guldhorns-signatur. – Kiels statsarkiv. *Side 13*

Lensmand paa Riberhus Gregers Krabbe.
Maleri, Frederiksborg. *Side 15*

Den udvalgte prins Christian. – Maleri, Rosenborg. *Side 16*

Hofjunker Joachim Gersdorff. – Stik efter maleri, Frederiksborg. *Side 17*

Lægen og oldforskeren Ole Worm.
Maleri, Aarhus Kathedralskole. *Side 18*

Kunstkammerbygningen, København. – Maleri, Nationalmuseet. *Side 20*

Grev Otto Diedrich Schack. – Maleri, Giesegaard. *Side 23*

P. Lauridsens kort over Gallehus by med afmærkede guldhornsfindesteder. – Nationalmuseet. *Side 25*

De to i 1907 rejste mindestene i Gallehus. – Ældre fotografi. *Side 27*

Plan over kunstkammerbygningens anden etage.
Tegning af Peter Meyn 1791. Det kgl. bibliotek. *Side 29*

Parti af kunstkammerbygningen, nu rigsarkivet, fra syd.
Fotografi 1954. *Side 31*

Snit gennem kunstkammerbygningen. – Tegning af A. Kirkerup 1786. Det kgl. bibliotek. *Side 34*

Rekonstruktion af Heidenreich's tyverute. – Tegning 1954. *Side 35*

Hjørneejendom København med Heidenreich's bolig.
Fotografi 1954. *Side 37*

Heidenreich's køkken, hvor guldhornene indsmeltedes.
Tegning af Hakon Spliid 1939. *Side 38*

Indiske guldmønter, »pagoder«. – Nationalmuseet. *Side 41*

Guldhorns-rekonstruktionerne. – Nationalmuseet. *Side 42*

J. R. Paulli's tegning af det korte guldhorns runeindskrift. *Side 59*

Sølvblik-fibula fra Mejlby. Fotografi. – Nationalmuseet. *Side 64*

Rekonstruktion af det lange guldhorn uden relieffigurer.
Tegning af Ernst Hansen 1949. *Side 65*

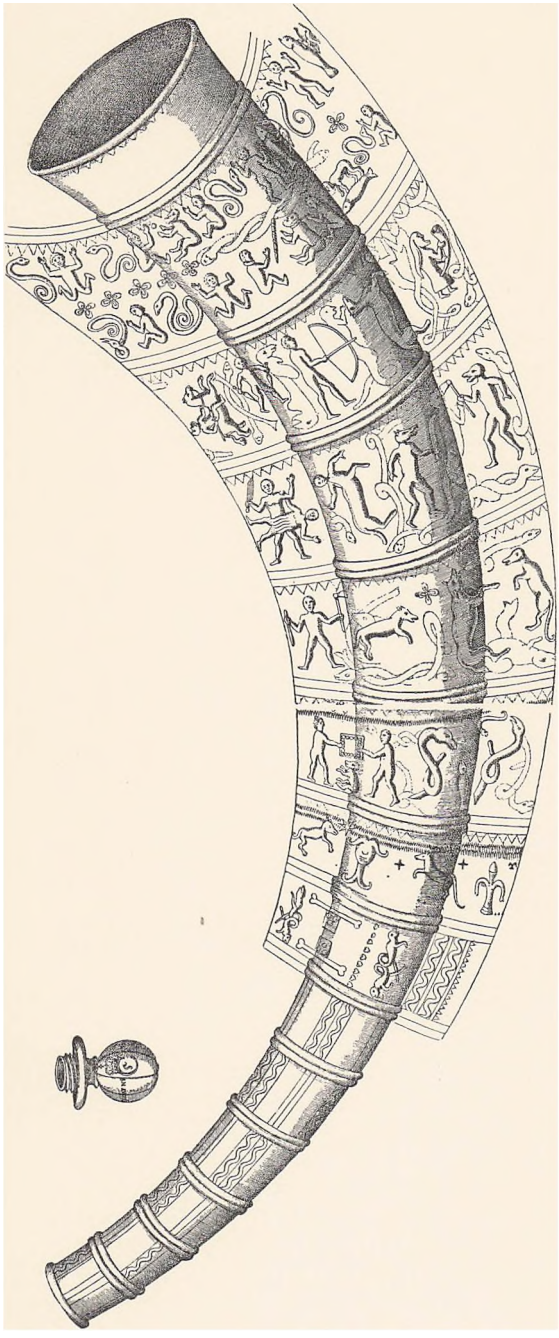
PLANCHER

I Ole Worm's tegning af det lange guldhorn. 1641

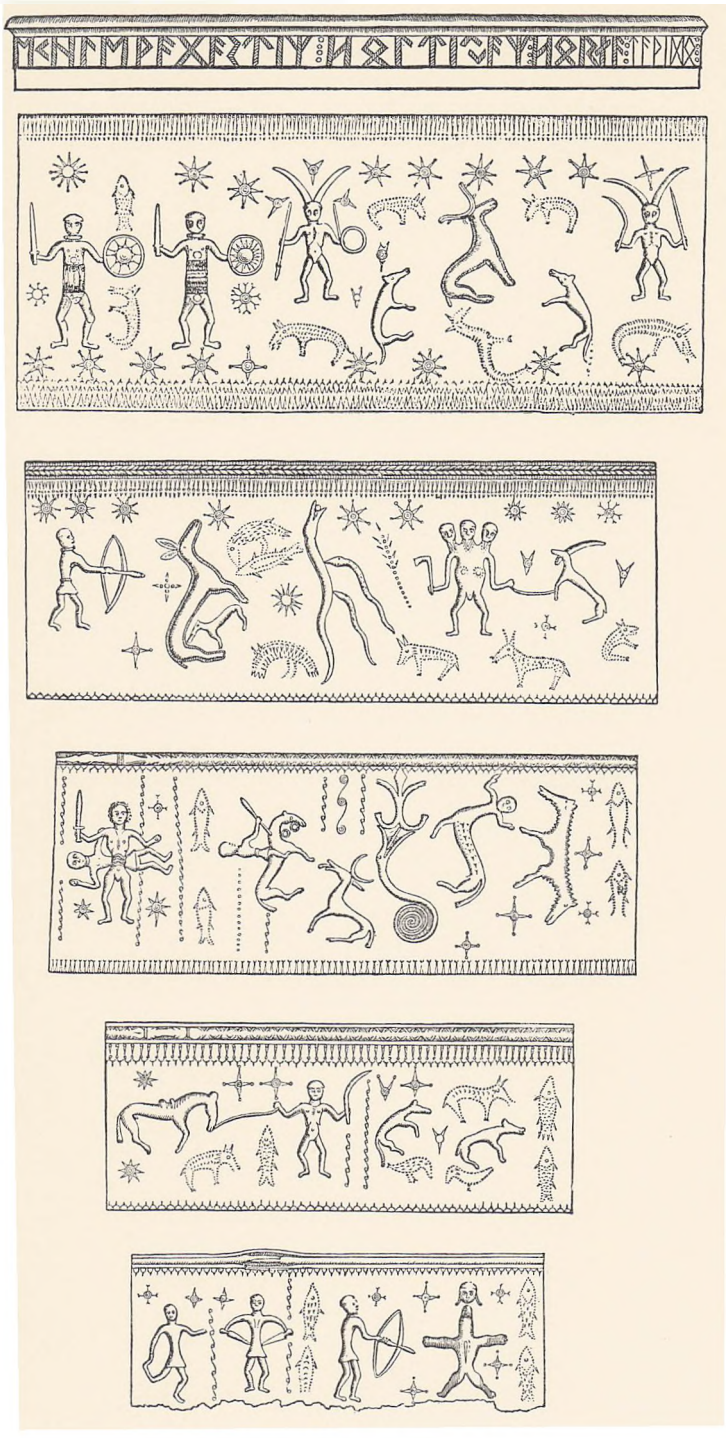
II J. R. Paulli's tegning af det korte guldhorn. 1734

III Georg Krysing's tegning af det korte guldhorn. Vist 1734

SAT MED INTERTYPE BASKERVILLE OG TRYKT I
H. P. HANSENS BOGTRYKKERI A. S. KØBENHAVN
TILRETTELÆGNING ERIK ELLEGAARD FREDERIKSEN
CLICHEER FRA F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONSATELIER
PAPIRET 4201 FRA DE FORENEDE PAPIRFABRIKKER

Ole Worm's tegning af det lange guldhorn. – 1641.

J. R. Paulli's tegning af det korte guldhorn. – 1734.

Georg Krysing's tegning af det korte guldhorn – Vistnok 1734.

H. P. HANSENS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN